

Het auteursrecht voor den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de Wet van 28 Juni 1881 (Staatsblad n° 124).

Verschijnt elken Zaterdag.

H. D. TJEENK WILLINK. — HAARLEM.

Per kwartaal fr. p. p. f. 1.62½

REDACTIE: J° DE YRIES, DR. E. D. PIJZEL, DR. E. VAN DER VEN EN CH. ROCHUSSEN.

OUD-YPENRODE.

DOOR

JOSEPHINE GIESE.

5)

De hoop op een aanstaande scheiding, het vooruitzicht reeds eener tijdelijke verlossing bracht al dadelijk eenige kalmte aan.

Kate had vele grieven tegen de haren.

Behalve haar vader, wilden allen een zeker systeem van koele beslistheid, van nuchter overleg toepassen op haar gekrenkten wil en haar geschokte zenuwen. Zij hoopten hiermede een gewenschte reactie te weeg te brengen. Het was een stelsel dat hierop neerkwam: Kate altijd tegen te spreken, haar zelfs, zoo mogelijk, niet aan het woord te laten, haar nimmer toe te geven en door wijze woorden te willen betoógen dat zij dwaas was.

Er hadden dan ook dikwijls scènes plaats, waarin Kate hen hun onverstand en harteloosheid naar het hoofd wierp als een beschuldiging, en hen verweet ook haar vader en Louis tegen haar te willen opzetten.

Dit alles werkte storend en vervreemdend en bracht bovendien verdeeldheid in huis, daar Kate altijd steun en toevlucht bij haar vader vond, een zachte, koesterende beveiliging tegen den sterken, gezonden wil der anderen.

„Ge zult haar in den grond bederven,” zeiden dan de vrouwen, doch de vader antwoordde: „het eenige wat ons te doen staat is Kate te stillen en te troosten.”

Maar het was de anderen alsof zij zich een geliefd speeltuig ontnomen zagen, een altijddurende reden tot blijdschap en geluk, een voorrecht waarop zij aanspraak meenden te hebben en dat nu langzamerhand tot een lastpost werd. Zij zagen nu geen zonnig gezicht meer, geen heldere kinderoogen, rein en open als de dag, zij hoorden geen vroolijk lachen meer, geen melodische stem, die liederen zong door het huis, maar als Kate binnen kwam, bleek, schichtig en verwezen, dan

keken zij bijna afkeurend naar haar vervallen gelaat, haar dwalende blikken, haar zenuwachtige bewegingen.

In de stille liefdesverkoeling, die zij om zich heen gevoelde, nam Kate's karakter een plooi aan van ontevredenheid. Zij werd verdrietig, lichtgeraakt en bitter. Zij voelde de ontoereikendheid der menschelijke liefde. Zij verdacht Louis haar ook niet meer zoo lief te hebben, nu zij verviel en leelijk werd. Koel kon zij zich van hem afwenden, in de groote teleurstelling dezer vermeende ontdekking.

Alleen met haar vader was zij anders. Zijn onzelfzuchtige, bijna verheven liefde voor dit kind, schonk hem den juisten blik in haar toestand, deed hem haar lijden raden, haar angst, haar nood beseffen, en omdat hij haar begreep en de eenige was, die haar ongeluk wist te scheiden van haar eigenlijk wezen, daarom voelde Kate zich alleen met hem verwant, terwijl zijn gelooven in haar, zijn liefderijk zacht vertrouwen, haar menigmaal kracht schonk heen te komen over de verkeerdheid van begrip en uiting.

Het smartte Kate van hem te scheiden en toch voelde zij dat het moest. Zij wilde als het ware een ander bestaan beginnen, dat voor haar zou zijn als een moreele wedergeboorte. Indien het haar gelukte te vergeten, dan was zij genezen.

Werkelijk deed zich in den vreemde al spoedig verbetering gelden. De afleiding, de verandering van lucht, het streng dieet, de koudwaterkuur, dit alles droeg bij om Kate in den aanvang reeds het gevoel te geven van een gansch nieuw leven.

Zij logeerden aan den Laubbach, in de Kaltwasser-Heilanstalt bij den Rijn en maakten van daar te zamen groote wandelingen in den omtrek of gingen met de tram van de „Anlagen" naar Coblenz. Mevrouw de Vorst had daar een vriendin, die gehuwd was met een hoofdofficier en in de Schlossstrasse woonde. Veel aangename uren sleten zij onder elkander of met vrienden, en Kate, die anders zoo schuw was voor vreemden, zag nu zonder tegenzin dagelijks nieuwe gezichten, en het streelde haar dat ieder zoo met haar was ingenomen en haar bewonderde om haar zang en pianospel. Was dit voor haar niet een attest, dat zij dezelfde gebleven was van voorheen, dat zij niet zoo veranderde als de houding van ouders en zusters haar had doen veronderstellen?

Ook werd zij in den vreemde minder gekweld door ongegronde angsten, zoodat zij hier voor het eerst weer alleen durfde zijn. Het was gelukkig een voorjaar, geheel zonder onweer, maar toch was Kate hij regen of wind nog altijd niet dat vreemde zenuwtrillen in rug en knieën meester. Toen zij zich nu normaler begon te gevoelen kwam ook het verlangen weer boven naar Louis en naar de haren. Ja zij verlangde naar Louis, zij had hem verdacht en onrecht gedaan. Hoe hartelijk was hij in zijn schrijven! Zij zag daarin dat hij haar nog even liefhad. Veel had zij aan hem goed te maken. Zij was de eenige die ongelijk had en veranderd was. Zoo dacht zij nu.

Eindelijk kon Kate het niet meer uithouden; zij riep al de haren op, nu hun belofte te volvoeren en het antwoord was, dat haar ouders zouden komen, te zamen met Louis, maar dat broer en zusters bij elkander thuis bleven en zoo het noodig mocht zijn misschien later zouden reizen. Deze brief maakte Kate opgewonden van vreugde. Zij kon het uur van de komst der haren nauwelijks afwachten.

Na table d'hôte begaf zij zich dien dag reeds op weg met mevrouw de Vorst en wandelde naar het station te Coblenz, alwaar zij te vier uur aankwamen en zich aldus geplaatst zagen tegenover het vooruitzicht van twee volle uren te moeten zoek brengen. Van het station wandelden zij dus de stad weer in, keken lang voor alle winkels, in alle straten en gingen eindelijk binnen bij een confiseur, waar zij ijs en gebakjes bestelden en zich neerzetten in den ververschingssalon. Hoewel zij nog ruim een uur den tijd hadden kreeg Kate het eensklaps in dien winkel te benauwd en het ijs en de taartjes werden haastig genuttigd. Naar buiten tredende wilde Kate in een voorbij rijdende tram stappen, om toch zeker te zijn niet te laat te arriveeren. Hiervan werd zij slechts met moeite teruggehouden door mevrouw de Vorst, die haar met veel woorden betoogde dat het naar het station nauwelijks twintig minuten was. Nu echter keek Kate naar geen enkelen winkel meer, en

werd voor het eerst sinds zij met mevrouw de Vorst te zamen was, een lichten wrevel tegen haar gewaar, omdat zij nog niet harder liep. Het angstzweet brak haar uit en zij keek ieder oogenblik zenuwachtig op haar horloge om te zien — dat zij nog altijd een uur tijd had.

Toen zij het stationsgebouw in het gezicht kreeg herademde zij. Het was half zes — en de trein kwam eerst over zessen. Dan maar weer op en neer gewandeld. Goederentreinen passeerden met langzaam geschommel en veel kettinggerammel, de sneltrein uit Mainz kwam aan met zijn passagiers, pakwagens rolden aan over het plankier, het was een oogenblik een geroep en een geschreeuw, een gevlieg naar alle kanten. Toen de trein weer afreed werd het doodstil. In die stilte werd het Kate weer te benauwd, dat rumoer en die haast om haar heen hadden beter gestrookt met haar stemming. Eindelijk sloeg het zes uur. Kate, die juist naar binnen was gegaan om een glas water te drinken, snelde naar buiten als zou: ze bij den laatsten slag al te laat komen. Nu nog zeven minuten! Hoe gingen ze om! Zij kon niet begrijpen hoe mevrouw de Vorst, die anders toch ook zoo zenuwachtig was en na lange scheiding haar zoon zou weerzien, daar zoo kalm kon neerzitten op de bank onder het raam der wachtkamer. Onderzoekend keek Kate haar aan, telkens wanneer zij haar voorbijwandelde en dan glimlachten die beide vrouwen elkander toe, of spraken een woord van bemoediging: „nu nog maar zes minuten, nu nog maar vijf, nu nog maar drie” — en altijd ging Kate op en neer, op en neer en dacht dat het haar niet mogelijk zijn zou neer te zitten,

De wijzer stond op zeven minuten en nog geen trein, ja, er was nog niet eens geseind van het laatste station! Weer ging Kate mevrouw de Vorst voorbij. Zij keek naar dat fijne, bleeke profiel onder het elegante zomerhoedje, naar die fijne schoentjes uitkomende onder de strook van haar japon, naar dat tengere figuurtje, gehuld in een stil en toch smaakvol toilet en Kate dacht dat mevrouw de Vorst niettegenstaande haar vijf-en-veertig jaar en haar sukkelend leven er nog uit kon zien als een jonge vrouw. Zou zij nog zoo jeugdig wezen als zij zooveel jarea telde, dacht Kate? Zou haar vrees dan ongegrond zijn geweest, dat zij nu reeds leelijker werd en er oud begon uit te zien, hoewel zij nog geen twintig was. Zou Louis onverschillig voor haar worden indien zij eens leelijk werd en nooit meer gezond kon worden?... Vaag herinnerde zij zich woorden door hem gesproken, lang voordat hij met haar geëngageerd was, dat hij nooit een vrouw zou nemen die niet gezond was naar lichaam en ziel. Dit was misschien gesproken, dus dacht zij, onder den indruk van de voortdurende schaduw die het zenuwlijden zijner moeder had geworpen in zijn familie. Kate had een meisje gekend, vroeger beeldschoon en gevierd, dat na een vreeselijke ziekte zoo leelijk werd als de nacht; toen had zij haar verloofde bedankt en een ieder had dit redelijk gevonden, ja ook Louis, dat herinnerde Kate zich goed, maar zij alleen was daartegen opgekomen en had gezegd, dat indien het meisje zoo edel was een scheiding aan te bieden, de jonge man zoo edel zijn moest haar te lief te hebben, ook na dien slag. Wat was dan liefde? Berustte dat dan alleen maar op een mooi gezicht, een rijzige gestalte? Was dan de liefde om het zedelijk gehalte van den mensch niet van meer waarde en blijvender dan wat zich had gegrond op het. uiterlijk?

Maar Louis, die den jongen man kende, had zijn partij genomen. Zeker had hij zijn meisje liefgehad, maar geheel zooals zij was. Hij herinnerde zich zelfs dat, wanneer zij maar een haartje had veranderd aan haar coiffure, hij haar dit reeds kwalijk nam, als stal zij iets aan zijn herinnering. Neen, zij moest blijven zooals zij was naar uiterlijk en innerlijk en begreep Kate dan niet wat een doodelijke slag dit zijn moest voor zijn illusie, toen hij in het meisje, dat opstond uit haar ziekte, niets meer weervond van haar die hij eens had aangebeden. Ja erger nog, zij was afschuwelijk geworden en wekte door het vreeselijke contrast een bijna duldeloos gevoel als werd men voor den gek gehouden, als ware dat een ontzettende caricatuur om de werkelijkheid te honen.

Waarom dacht Kate nu aan die dingen, terwijl zij er toch eigenlijk vroeger niet zooveel waarde aan had gehecht, ja zichzelf destijds had wijs gemaakt dat Louis zoo maar sprak om zijn vriend te rechtvaardigen? Al had zij hem later zelf verdacht, zij was nu overtuigd dat hij anders zou gehandeld hebben, en ware hij ook ter wille van het meisje genoodzaakt eindelijk toe te stemmen in een scheiding, zoo zou hij haar herinnering zijn trouw gebleven en niet zoo spoedig zijn gehuwd

zooals diŕ andere deed. Kate was daarom dubbel dankbaar nu zij gezondheid en krachten voelde wederkeeren, want zij was van plan geweest evenals dat misvormde meisje te handelen. Zij zou niet hebben kunnen dulden dat een man haar het offer van zijn leven bracht. De herinnering aan die andere, aan diegene die zij eens geweest was, zou haar jaloersch gemaakt hebben; haar vroeger ik zou geworden zijn tot een mededingster, die haar ieder oogenblik van rust en geluk ontroofde. Maar al ware het voor haarzelve een verademing van een belofte te worden ontslagen, in wier vervulling zij buiten haar schuld niet getrouw meer zijn kon, Louis, dit stond bij haar vast, zou haar altijd zijn trouw gebleven. Nooit zou hij een ander hebben liefgehad, zooals hij haar beminde. Welk een liefde, welk een verlangen in zijn brieven! Een oogenblik voer het Kate door het hoofd, dat dit verlangen mogelijk reeds die andere gold, dat het de illusie was, veroorzaakt door hun scheiden..... maar hier hield haar denken op, zij kreeg een schok, want over het perron weerklonk de korte metaalslag van het seintoestel. In de verte antwoordde het fluiten van den trein. Zij zette zich eensklaps neder naast mevrouw de Vorst, alsof de schrik in haar beenen waa geslagen.

De trein was bij den Gülzerthor, de locomotief nog in volle vaart, als dacht men aan geen remmen. Vliegend reed zij met zijn file wagens onder het afdak, eensklaps haar snelheid stuitend toen de laatste coupé voor het perron stond. De conducteurs wierpen met luid geroep de portiers open, de passagiers begonnen van de treden te dalen. Kate, die al dien tijd gewandeld had, kon nu niet opstaan. Zij had een verward visioen van in al die wagens staande en bezige menschen, van gezichten die naar haar waren toegekeerd, van profiele en ruggen, van voeten die naar beneden kwamen en wandelden over het perron.

„Kom Kate,“ riep mevrouw de Vorst, die was opgestaan en naar voren liep, in het denkbeeld dat deze haar volgde. Een oogenblik wilde de waan Kate weer vangen, dat zij haar beenen niet gebruiken kon. Hoe wreed van mevrouw de Vorst haar daar te laten zitten! Maar de gedachten van zoeven schoten haar weer door het brein. Het zou te hard zijn voor Louis en voor haar ouders, indien zij de oude vrees weer in haar merkten, indien zij moesten denken dat zij niet was vooruitgegaan. Maar ja, zij was vooruitgegaan, zij was immers beter en met een snellen ruk hief Kate zich op en stond op haar beenen en ijlde mevrouw de Vorst achterna. Het bloed steeg haar van inspanning naar het gezicht. Toen zij aankwam hielden moeder en zoon elkander juist omvat en Kate vloog in de armen van haar vader en toen om den hals van haar moeder — en nu — ja nu voelde zij dat Louis haar aan zijn hart drukte. Zijn lippen zweefden over haar gelaat, zijn zachte knevel streelde haar wangen. Krampachtig hield zij hem een oogenblik vast van vreugde, ja, maar ook van vrees om neer te vallen. Toen gingen zij allen het perron af en namen plaats in den gereedstaanden landauer.

„Naar Capellen, hôte! Bellevue,“ riep de heer Franck, want het was besloten dat zij allen daar zoolang „en pension“ zouden gaan. Het portier ging dicht, de koets begon te rijden. Kate zat tusschen de beide heeren met haar hand in de hand van haar vader, haar arm liefkoozend getrokken door den arm van Louis. O zij waren allen onuitsprekelijk gelukkig Kate zóó terug te vinden. Was daar niet weer dat lieve gezicht van vroeger, met dien zachten blos én het waas van jeugd en van onschuld? Was daar niet die lieve blik van haar blauwe kijkers weer, met hun uitdrukking van geluk en vertrouwelĳkheid, zoo geheel verschillend van het strakke staren van twee groote vreemde oogen? Louis kon Kate niet genóeg aankijken en zij fluisterde hem toe of zij nu weer geworden was als vroeger, en zich diep over haar heen buigende, fluisterde hij terug: „geheel als vroeger, maar nog liever.“

Onvergetelĳk was die tocht naar Capellen. Toen zij de stad achter den rug hadden ging het voort langs den Rijn, waar het licht der reeds dalende zon de groene bergen aan de overzij vergulde; maar zij reden voort in de schaduw der hooge rotswanden en men hoorde het rollen der steenen, die werden losgeslagen van ds helling. Hoog stonden de arbeiders op hun stellaadjes tegen de wanden, als kleine poppetjes die zich automatisch bewogen met hun beitels en houweelen, als mieren die zich een doortocht zoeken te banen door een steen. Op den Bijn gleden stoombooten voorbij met

een ruischend geschep van haar raderen of met het stampend geluid van den sleeper... Daar verrees in de verte het slot Lahneck, fantastisch beschenen door een gloedvol avondlicht. Bij een kromming van den weg lag vóór hen op de hoogte het slot Stolzenfels. Om de torens gloeide nog het licht, de berg zelf lag reeds in schemering; blauwgroen leek op de helling het donkere bosch. De koets hield stil voor het hôtel en zij keken door de dubbele open deur in de gang en zagen van de marmeren trappen, tusschen de bakken met oranjeboomen, portier en kellners naar beneden komen om hen te ontvangen. Een ieder werd zijn kamer aangewezen en later vonden zij elkander terug in den tuin, waar het souper was besteld.

Onder de jonge kastanjeboomen zocht men een roodgedekte tafel uit bij de steenen balustrade met zijn lantarens en beelden, waarover men neerzag op den weg. Er reden nog eenige wagens en rijtuigen voorbij; landlieden met de spade over den schouder keerden naar hun woning terug, ezeltjes met roode zadels en kwasten trokken langzaam over den weg, achter hen de drijvers in blauwe kielen.

Immer donkerder gloeide aan de overzij het slot Lahneck op zijn groenen berg; in de vensters van den voorgevel vonkelde hét bloedig, als brandde het daarbinnen in de antieke kamers. Op den Rijn werd het stiller, nu en dan ging er een stoomboot voorbij of luidde de bel van het lokaalbootje van Lahnstein. Rechts beneden lag het kleine station van Capellen, maar er was niets te doen; de baanwachter hing over het hek en keek den weg af. Zacht suisde boven hun hoofden de avondwind door het kastanjelooover; zij hoorden duidelijk het kunstmatige watervalletje ruischen achter hen, daar boven van de rotsen. Beneden aan het water klonk een harmonica; op de bank aan den oever zaten eenige bootslui en speelden. Immer dieper zonk de zon. De wijn was opgebracht met het avondeten. Zij bleven zoolang bijeen totdat het laatste licht aan den hemel verglom en de maan kwam kijken boven het slot. Toen begaven zich allen ter ruste.

In het hôtel was het stil geworden, nu en dan hoorde men een deur opengaan; in de stallen stampden de paarden. Kate bevond zich alleen op haar kamer: zij sloeg de balkondeur open en trad naar buiten. O, de onuitsprekelijke weelde van hen allen dáár te weten, die zij het meeste liefhad! — en dan die heerlijke nacht en dat licht op den Rijn! Een gesuis en gemurmel vervulde den omtrek. Een schip met groote zeilen voer langzaam, fantastisch beschenen, over het water. Waar ging dat heen, zoo laat in den nacht? Zij hoorde het klotsen der golven tegen den steven; in koude goudglanzen deinde het tegen de kiel...

Maar wat was dat? Kate keek verrast naar den. helderen hemel. Was dat onweer?... Daar naderde een gerucht, snel als een aankomend onderaardsch gerommel, zij voelde de plaats er van dreunen waar zij stond; het kwam al nader en nader, alle geluiden om zich heen verstommend, ze voor zich uitdrijvend als een machtige wervelwind; en terwijl Kate eensklaps de handen aan de ooren bracht in een onbestemde vrees van iets vreeselijks, dat op haar afkwam, voer dreunend met zijn witte rook en roode lichtjes, de nachttrein haar voorbij, onder een teruggekaatst ratelen van al zijn wielen en wagens en verloor zich in een oogwenk ginds in het duister, onder een steeds doffer wordend gerucht.

Kate ging naar binnen met knikkende knieën en een krijtwit gezicht. Hoe! had zij het vreezen nog niet verleerd, in zoover ten minste, van niet meer te ontstellen bij ieder onverklaard leven?... Zij ontkleedde zich haastig en begaf zich te bed, maar den ganschen nacht voeren er treinen voorbij en, in een onduidelijk besef tusschen waken en droomen, was het Kate telkens alsof al die wagens haar over het hoofd gingen.

Den anderen dag nam zij zich voor aan niemand hiervan iets te zeggen. Het zou wel voorbij gaan, en hoe minder notitie zij van haar onberedeneerde angsten nam hoe beter. Als zij er over sprak, dan werd het dadelijk een feit. Aan het ontbijt echter merkte men op, dat zij er niet zoo goed uitzag als gisteren.

„Hebben die treinen je ook zoo gehinderd?” vroeg mevrouw de Vorst.

„Ja, wel een beetje,” antwoordde Kate flauw, en zij herademde. Er waren toch nog wel anderen die ook niet tegen zoo'n geweld konden.

Aan den Laubbach had het hotel van den Rijn afgelegen, diep den tuin in, en zij hadden kamers gehad, geheel achterin, zoodat zij daar minder gestoord werden, maar hier lagen zij vlak aan den straatweg en de meesten hadden kamers aan den voorkant. Kate zocht daarom te bewerken dat zij, met mevrouw de Vorst samen, een vertrek kreeg aan de achterzijde van het hotel, van waar men den blik had op het slot en den berg en het rustige kerkje aan zijn voet. Nu was er des nachts wel minder leven, maar zij hoorden toch alle treinen in de verte aankomen.

Mevrouw de Vorst had de gewoonte met nachtlicht te slapen en in dat flauwe schijnsel meende Kate nu allerlei vreemde gedochten waar te nemen, die tegen de wanden opkroepen. Een groote kast op gedraaide pooten trok telkens haar oogen als in een strakke fascinatie. Onduidelijk ging haar door het hoofd, dat wat pooten had ook loopen kon, en nu zag zij die kast eensklaps bewegen en op haar af komen. Zij had nog juist genoeg bewustzijn geen gil te geven, doch keerde zich om met het gelaat naar den muur en telde zoolang de loovers op het behangsel totdat zij daarin de gekste gezichten zag. Bijna verlangde zij weer naar het rustige hôtél aan den Laubbach, naar de koud waterbaden en het strenge regime van den dokter, maar het was daar te duur voor hen allen, en zij zou dus moeten wachten totdat de reizigers weer naar Holland trokken.

Doch toen, na veertien dagen, de dag van scheiding kwam, was Kate ontroostbaar. Zij deed niets dan weenen en aan het station klemde zij, ongevoelig voor de menschen die aanwezig waren, beurtelings haar vader, haar moeder en Louis onder een stroom van tranen in de armen. O, zij moesten toch niet heengaan, zij moesten haar meenemen; maar de dokter had gezegd dat nog een nakuur van vier weken voor haar noodig was. Vier weken — hoe kwamen zij om!

De trein zette zich in beweging en nam meedoogenloos al die beminde gezichten weg en het was Kate op dit oogenblik alsof zij hen nooit meer bereiken kon. Haar vader, nog eens uit het portier kijkend, zag zijn arm kind gebroken en gebogen heengaan, met het gelaat in haar zakdoekverborgen. Toen keken die drie daarbinnen elkaar aan met tranen, doch zeiden niets.

(Wordt, vervolgd.)

J. Bosboom.
Naar een photographie van M. L. VERVEER, 's Gravenhage.

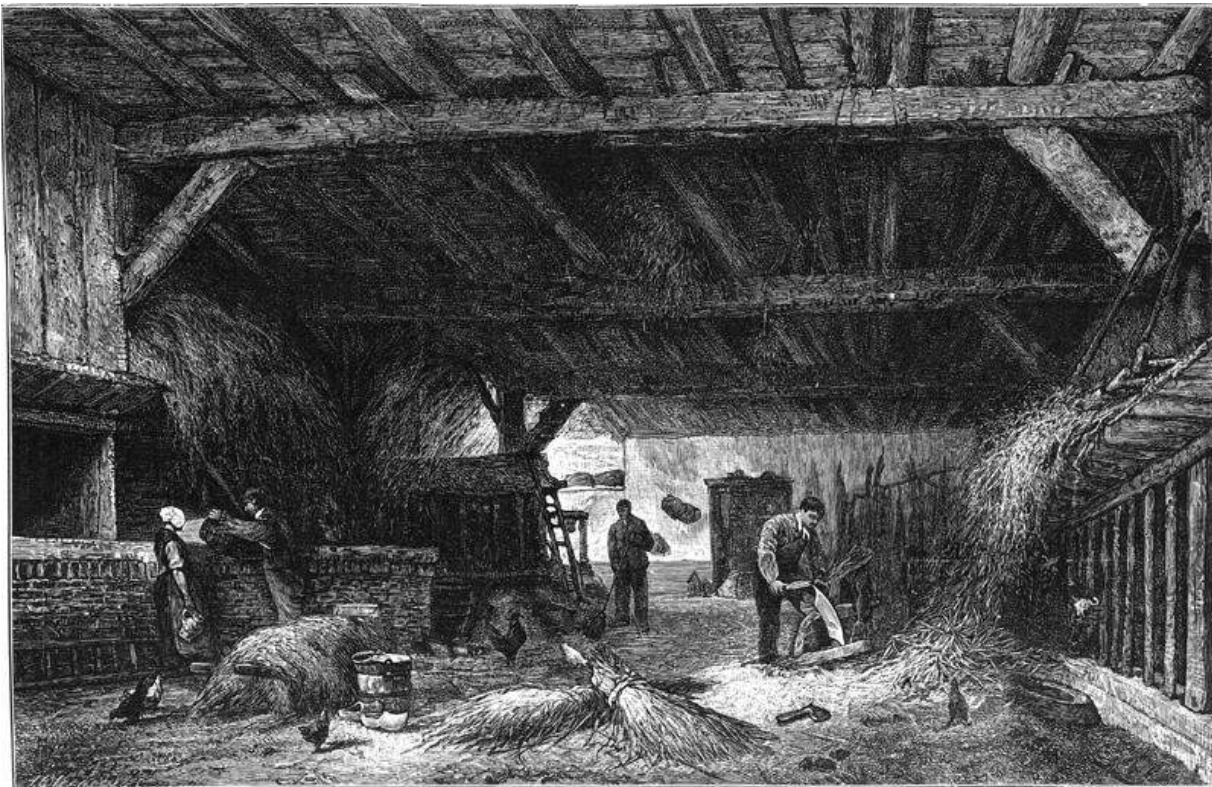
JOHANNES BOSBOOM.

1817—1891.

DOOR J° DE VRIES.

Een Duitsch schrijver maakte onlangs, als verslaggever eener Duitsche courant, melding van een bezoek, door hem gebracht aan Rotterdam, o. a. aan de Groote Kerk aldaar. Het trof hem hoe kaal de groote ruimte er uitzag, hoe leeg het was, hoe eentonig wit de muren waren, hoe weinig er was te zien, als men den dood en admiraal bekeken had. De Hollanders, zoo besloot hij, hebben hunne kerken alleen om er te bidden. Misschien meende hij: men kan er veilig de oogen dicht houden.

Toen dacht ik aan onzen thans overleden Bosboom. Had de schrandere Duitscher, die wil dat er in een kerk wat te kijk zal zijn, oog gehad voor andere dingen dan mooie glazen en kerksieraden, of had hij, bij gebreke daarvan, onze musea bezocht en op onze musea de schilderstukken van Bosboom opgemerkt; had hij diens schilderij van diezelfde Rotterdamsche St. Laurens-kerk gezien, hij zou ontdekt hebben dat een groot kunstenaar aan deze zelfde gebouwen de eer van zijn aandacht gewijd heeft, dat hij ze heeft liefgehad, dat hij niet moede geworden is ze op het doek te brengen, dat het zelfs in ons vaderland, vooral door hem, een afzonderlijk genre van kunst geworden is, zooals het landschap en de zee en het binnenhuis, dat er voor dien kunstenaar uit diezelfde vaderlandsche kerken als een groote blijdschap is opgestaan, die zijn ziel heeft omvat, dat hij ze bij de blijde ontdekking harer schoonheid heeft bezongen, zooals een minnaar zingt, en ze verheerlijkt heeft met zijn kunst in een glansrijke, schoone apotheose, die niet onderdoetvoor de verheerlijking van de Hollandsche zee door Mesdag, of van het Hollandsche landschap door Roelofs, of van de Gooische hei door Mauve.

Geldersche boerendeel.

Naar de aquarel van J. BOSBOOM, in het bezit van Teyler's Museum te Haarlem.

Indien onze kerken enkel geschikt waren, om er in te bidden, of er godsdienstoefening in te houden, zoo zouden zij zich het oordeel van den Duitschen reiziger nog niet behoeven aan te trekken. Wat aan zijn doel beantwoordt mag over zich zelf tevreden zijn. Maar onze vaderlandsche kerken zijn nu eenmaal meer dan plaatsen van samenkomst voor de gemeente. Zij zijn niet alleen om er in te bidden. Zij hebben een eigenaardige vaderlandsche kunst doen ontstaan, zij hebben

Bosboom gemaakt tot wat hij onder ous geworden is. Juist zooals die kerken geworden zijn onder het Protestantsch beheer, juist zóó heeft hij ze liefgehad en afgebeeld. Met al het Rooms-katholieke huisraad er in, dragen deze gebouwen een gansch ander karakter, niet dat stille, rustige karakter, dat aan een bosch doet denken. Had de Protestantsche gemeente, met voorbijgang van de bestaande godsgebouwen, eigen kerken gebouwd, zelfs de Westerkerk te Amsterdam — welk een welsprekend getuige dit bouwwerk van De Keyzer ook moge zijn — zal ons niet overtuigen dat die gebouwen het penseel van Bosboom tot geestdrift zouden hebben gebracht. Het is wel degelijk de Gothische bouw, het is wel degelijk het groote kerkraam, het diepe koor; het is wel degelijk de wjdsche reeks kolommen en bogen en de getemperde gothische verheffing en diepte, die medewerkt om de schilderijen van Bosboom te maken tot wat zij zijn. Er zijn gangen in zijn schilderijen, die lanen schijnen, en ruimten, die aan boschpleinen doen denken en hooge gewelven, waar de ribben zich vereenigen als de takken van eeuwenoude linden. De Rooms-katholieke kerk geeft haar wijding, haar groote gedachte. Maar het Protestantisme geeft het burgerlijke, het gezellige, het stemmige. Het licht valt niet door gekleurde ramen, maar door gewoon glas, zoo als het valt.. in onze wereldsche huizen. Het licht is gesecculariseerd, het is waar en het spreekt tot ons in menschentaal. De wanden en kolommen zijn gewit, zij zijn als onze gangen huiselijk wit. De Heiligen met hun stralenkrans zouden, teruggekeerd, hier aanlanden als in een Amsterdamsch voorhuis. En nu maken die gothische ruimte en die gothische vormen met dat burgerlijk wit der muren en zuilen, door de oneindige speling van licht en schaduw, zulk een effect, als geen andere vormen en geen andere kleuren zouden doen. Het geheimzinnige en het groote werkt met het burgerlijke en sobere mede tot iets aantrekkelijk groots, tot iets gezellig verhevens, tot iets goddelijks, dat eigen met lí is en u nabij is. Wat sobere stille schaduwen dommelen daar in sobere stille hoeken, wat vertrouwelijke verborgenheden schuilen daar ginds in het verschiet. Het is alweder als een plekje onder de overhangende takken van een kastanje. Gelijk in uw gang, maar hoeveel grooter en verhevener, teekenen de hooge breede kerkraden, als de zon er op schijnt, scheef getrokken figuren op witte zijmuren en zacht smeltend licht op de zuilen. Renaissance borden, hekken, deuren, ter later ure door de Rooms-katholieke geestelijkheid aangebracht of door Protestantsche kerkbesturen op de ledige gewitte kolommen en wanden neergehangen; gebeeldhouwde houten predikstoelen, met wijde klankborden, trap en doophek; stemmige schotten en banken vóór en ter zijde van het gestoelte; het geeft alles met het roodbruin of donker eikenhout, waarvan het is gebouwd, een warmen toon aan het sobere grijs en wit, alsof er een kerkelijk tresoor stond, en het breekt de kerkelijke lijnen en wisselt het plechtige af met iets huiselijks, dat een tint van gezelligheid krijgt waar op den breeden lessenaar van de kerkbank de oude geliefde bijbel ligt opengeslagen in de schaduw van een groen schuifgordijntje, in korte plooien hangend van het gehemelte der bank. Dat alles vormt een wereld van hoeken, bogen, lijnen, telkens afgebroken door het verschiet van andere lijnen, bogen en hoeken; het vangt elkander op en het schiet langs elkaar voorbij met een eindelooze afwisseling; het licht dwaalt rond, hier zich verschuilend, ginds in al zijn glorie verschijnend, elders in zacht schemer, in allerlei overgangen, in een wonderbaar concert van wit, grijs, kastanjebruin en zwart.....

Dit alles heeft Bosboom ons verbeeld. Dit is voor ons gevoel voor goed aan zijn naam verbonden. Dit is Bosboom zelf. Dit heeft niemand hem geleerd dan de oude gereformeerde vaderlandsche kerken zelve, dit heeft niemand hem nagedaan, dan alleen zijn immer wassende liefde en het hem immer trouw genie. Het is zijn schepping. Er oog voor te hebben heeft hij ons geleerd door de kracht van zijn sappig, zijn rijk penseel, hetzij hij met breeden, vrijen streek op het stugge doek schilderde of op het papier zijne aquarellen wiesch.

Behalve kerken, met of zonder kerkelijk sieraad, want soms behaalt zijn kunst een overwinning aan een paar naakte zuilen en een kaal gewelf behalve dat, heeft Bosboom, als verwant daarmee, zich met zijn goeden genius thuis gevoeld in teekenachtige kloostergangen of refters of oude liberiën. Ook heeft hij zich niet bepaald bij het schilderen van kerken of kerkelijke gebouwen. In

het begin, toen hij het decoratieschilderen bij I. B. van Hoven voor het eigenlijke kunstschilderen had prijsgegeven — in 1836 richtte hij in het huis zijner ouders een eigen atelier in — schilderde hij stadsgezichten; één er van werd in datzelfde jaar met goud bekroond. Later, in 1863, op het landgoed van Jhr. Rappard, in het Sticht, vond hij in boerenerven, landelijke huizen en schuren iets terug van wat hem aantrok in de oud-vaderlandsche kerken en sedert heeft hij zijn teekeningen gewijd tot zelfs aan het dorp en strand van Scheveningen. Ook één der platen, die wij hierbij voegen, stelt geen kerk, maar een boerendeel voor. Het is een echte Bosboom, zoo echt als gij maar verlangen kunt, hoe anders het onderwerp ook wezen moge. Het is ruimte met schaduw omhoog, als in lage kloostergewelven, met een lichtglans op den achtergrond, als kwam het uit een groot kerkraam, met het oude hout, nu van een koestal; stemming en stemmigheit is er in, als in een kerk van vrede. Toch waren de kerken Bosboom's lievelingsonderwerp. Hij heeft ze geschilderd, groot en klein; waar er een was, die de moeite van het reizen loonde, daar was ook hij. Men kan zich begrijpen met welk een nieuwsgierigheid, in het welk een geheime drift, hij zich de zware kerkdeur liet openen en met welk een drift hij rondstaarde, als hij binnen was. Hij heeft er zijn ziel in gelegd, zijn innige trouwe ziel. Hij heeft het genre niet hiermede ingewijd, dat hij 't eerst er toe gekomen is kerken te schilderen. Men deed het voor hem. Maar goed gevoeld is, wat Bosboom's levensbeschrijver, C. Vosmaer¹, zegt: „Hij wilde nog meer uitdrukken dan het schilderachtig licht en duister, en hij slaagde daarin. Zinspelend op Bosboom's dagelijkschen omgang met zijne begaafde echtgenoot, doet Vosmaer ons gevoelen hoe de groote kerkschilder immer de muze der historie, de liefde voor het vaderlandsche heldentijdperk bij en in, zich had, die zijn eigen fantasie kwam wijden envoeden. In Alkmaars kerk droomt hij van Alkmaars victorie. Te Brielle ziet hij de kloeke schaar der Watergeuzen. Op den kansel in de consistorie staan en zitten Mevrouw Bosbooms hervormers; hier en daar in de banken tegen de beschotten de mannen, die zeilden op de vloten van De Ruyter en Tromp. „Die gevoelens en gedachten worden oorzaken van gemoedsstemming en deze van kleurstemming én worden zoo vanzelf omgezet in de schilderachtige werkingen, die ons uit zijne tafereelen zoo luide toespreken.” Het is waar. Er is niets, niets van de Roomsche kerk overgebleven! Het is ook niet wereldsch geworden, maar door en door Protestantsch! Waar zit het in? Niet alleen in de Protestantsche gezangen-bordjes of in het doophek met de voorzangersbank. Maar in den geheelen toon, die met zijn stemmige rust als een afspiegeling is van wat wij dachten en gevoelden, wanneer wij in de kerkbank zaten en het protestantsch lied oprees of het plechtige naspel van den organist tusschen de kolommen en achter de hooge kerkeraadbank scheen weg te vloeien in de ruimte. Er is een geest in 't penseel van Bosboom, die het schoone kunstwerk laat getuigen van zekere puriteinsche wijding.

Als decoratieschilder begonnen, door Schelfhout en Waldorp in zijn liefde voor de kunst versterkt en op den goeden weg geleid, is Bosboom zelf, door eigen keus en inzicht, door het eigen genie, dat in hem was, geworden die hij geworden is, namelijk een zoo eigenaardig en zelfstandig talent, dat gij hem terstond herkent als een geliefde stem.

Rustig is zijn leven voorbij gegaan, zooals een kunstenaarsleven voorbijgaat. Zijn echt, die kinderloos bleef, deed hem daardoor te meer als opgaan in de talentvolle vrouw, die, kunstenaress als hij, in al zijn arbeid deelde, gelijk hij in de hare. Dit samenleven in de artistieke woning in de Veenlaan te 's-Gravenhage — van het atelier wordt een klein hoekje u hier vertoond, moet voor beiden vol zegen en vol opgetogenheit zijn geweest. Hunné werken waren hunne kinderen.

J. BOSBOOM. De Groote Kerk te 's Gravenhage.

Gelukkig dat die werken blijven, dat Bosboom's schilderijen en teekeningen en de vele gravures, die naar zijne werken genomen zijn, tot ons spreken zullen en met hun stemmigen rijkdom onzen zin voor het schoone en verhevene zullen verheffen.

„Eigen Haard” had meer dan eens gelegenheid zijn lezers het werk van Bosboom te doen genieten. Mochten wij in 1875 zijn *Kloosterkeuken*² afbeelden, in 1883 zijn *Kerk te Nieuw Loosdrecht*³, in 1886 zijn *Kerk te Hattem*⁴, wij hebben daarmede niet alleen een onzer grootste kunstenaars recht gedaan, maar tevens den kunstzin onzer lezers gestreeld of verhoogd. In 1877 gaf Gramin „Eigen Haard” een bijschrift bij zijn portret.⁵ Thans, nu hij niet meer is, nu hij zijn werk

onder ons heeft volbracht, nu leggen wij met een dankbaar en fier gevoel onzen lauwer neder op zijn graf. Zijne werken zullen spreken van hem, ja, maar ook van de eeuw, die hem voorbracht en die op het gebied der kunst bij uitstek mild voor ons is geweest.

TER NAGEDACHTENIS.

Persoonlijke herinneringen aan den Heer en Mevrouw Bosboom

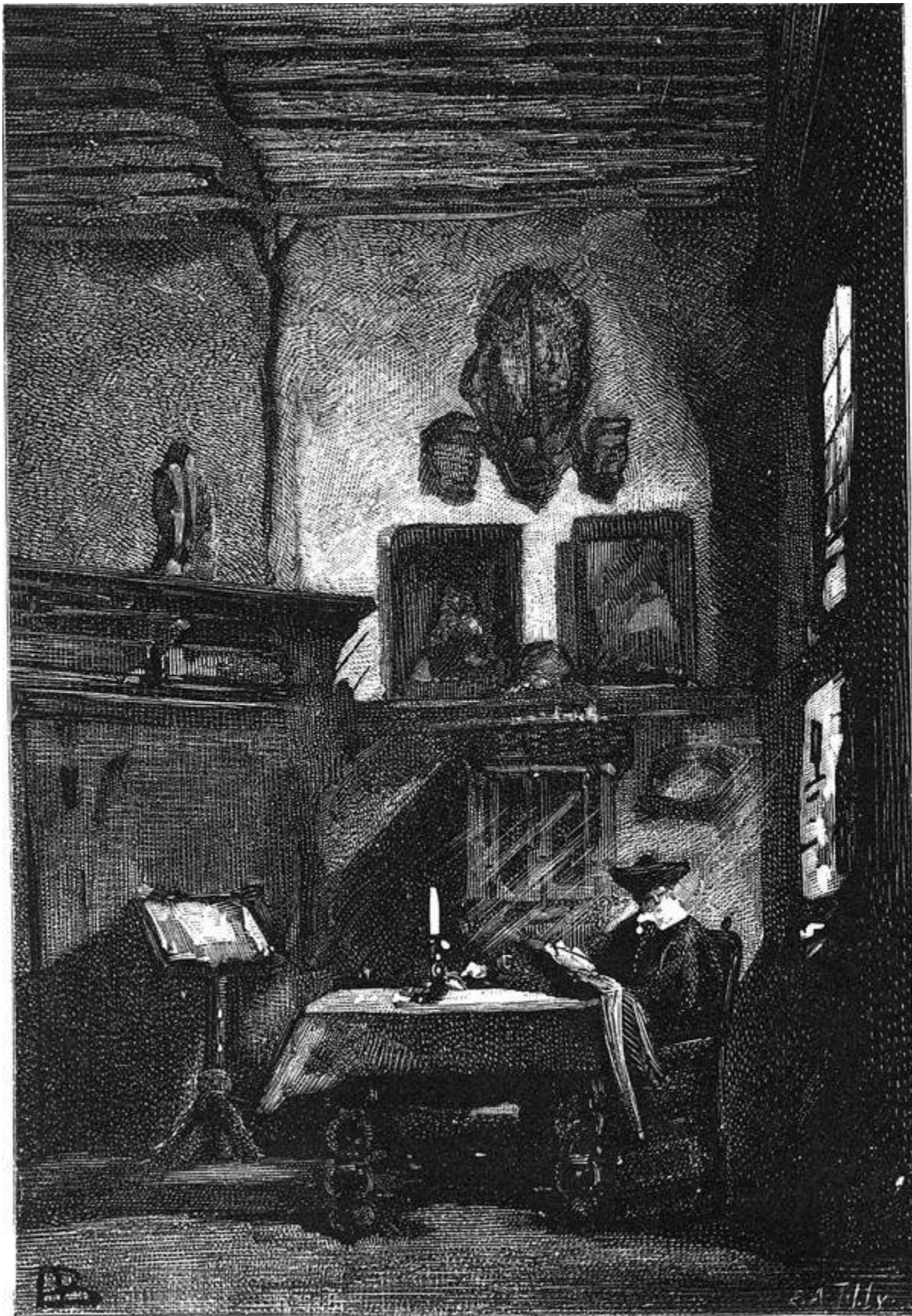
DOOR

M. W. MACLAINE PONT.

Het was in October 1873, in haar geboortestad Alkmaar, dat ik Mevrouw Bosboom-Toussaint leerde kennen. De achtste October, de dag van Alkmaar's ontzet, zou ditmaal, nu hij voor de driehonderdste maal verjaarde, metbij zonderen luister gevierd worden. Moest zij dan niet tegenwoordig zijn, Alkmaar's eereburgeres, de bezielde schrijfster, die de geschiedenis harer stad zoo liefhad?

Er was een tentoonstelling van voorwerpen, die op het beleg betrekking hadden, in een der kamers van het stadhuis. Op mijn weg daarheen, en op het geluid van stemmen afgaande, opende ik de deur der groote groene raadzaal, waar toen nog de schilderijen en portretten hingen, die sedert naar het museum zijn verhuisd. Daar zag ik voor het eerst de krachtige gestalte van Bosboom. Met zijn fraaijen kop, kort afgesneden grijs haar en puntig geschoren baard, geleek hij zelf een figuur uit onzen heldentijd, den tijd, waarin beiden zich zoo gaarne verplaatsten. Hij liep om een tafel heen en weer, met een notitieboekje in de hand, druk pratend de regentenstukken beziende, wijzende op een kop, een beker, een detail in de kleeding dat hij mooi vond, en dat aanduidend met zijn korte, kernachtige zinnen, vol gloed en kracht.

Mijn eerste indruk is een blijvende geweest. Bosboom bewonderde gaarne. Hoe vaak daarna heb ik gehoord hoe hij, in gezelschap, aan een algemeene afkeuring een eind maakte door zijn: „Jongens, maar dat is toch mooi.” En dan sprong hij op, liep heen en weer, schilderend met gebaren en woorden, wat er mooi was aan het over den hekel gehaalde gebouw of schilderij. Hij leerde u zien en het goede zien. Eén ding kon hij niet uitstaan: kleinheid van oordeel en geringschatting van anderen, en zoo hoorde ik hem dan ook reeds die eerste maal zich ergeren over de „ezels” die zoo menig stuk door het. afsnijden van de onder- of zijkanten hadden verminkt, om het te kunnen passen in „het ellendige hok”, dat zij voor zulk een schilderij bestemd hadden. Bewonderen en uitvaren, hij deed beiden met evenveel vuur en kracht.

Bosboom's atelier. (Naar eene teekening van den schilder.)

En onderwijl liep zij zenuwachtig langs de tafel, met haar, hoe dikwijls sedert dien tijd gehoord: „Bosboom! Bosboom! wind je toch niet zoo op!” En bovendien, zij verlangde dat hij meeding naar hetgeen haar in het bijzonder belang inboezemde: de historische tentoonstelling.

Ik mocht beiden den weg wijzen naar het lokaaltje, waar de weinige maar in ons oog gewijde voorwerpen bijeen waren gebracht. De eigenhandige brief van Prins Willem, die van den burgemeester Floris van Teylingen, de geel en zwart gestreepte zijde van het buitgemaakte Spaansche vaandel — en de andere relieken uit dien tijd — met eerbied stonden wij er voor stil. Maar meer nog dacht ik dien middag aan de beide menschen met wie ik mocht kennis maken. Ik gloeide van vreugde bij de ge-, dachte dat ik hen gezien en gesproken had. Nu was zij het, die aanwees, opmerkte, en in vuur raakte. Lang stond zij stil bij een klein portret van Lodewijk van Nassau, en sprak over hem, den volmaaktsten ridder van Europa, met liefde en vereering. „Hij was niet geschikt voor de moeilijke taak die zijn broeder hem in den aan vang op de schouders legde,” zeide zij. „In het leger, niet in de diplomatie was zijn kracht. Hij was te open en te rond, hij verklapte de geheimen; Willem moest hem terug roepen. Maar hoe wist hij door zijn beminnelijkheid de harten der Fransche Hugenooten te winnen.” En weg waren wij, ver weg, uit het Alkmaarsche stadhuis vandaan, drie eeuwen terug in het sterke La Rochelle, met Coligny en de beide Hendriken, prinsen van Navarre en Condé, en zijne dochter Louise, nog niet Mevrouw, nog niet weduwe de Coligny, nog niet, na lange jaren van stille smart, de laatste zonnestraal op het pad van onzen grooten Zwijger. Hoe pleitte deze in later jaren, toen hij, van zijne broeders en zijn oudsten zoon beroofd, de hand der prinses vroeg, op dezen tijd! Hoe aandoénlijk herinnerde zij er aan, dat „Lodewijk haar gekend had!”

Ach, dat uur in die kleine tentoonstelling, waarom kon het niet gerekt worden? Bosboom sprak het eerst van heengaan. „Zie je! ik ken haar, als zij eenmaal daaraan bezig is, verpraat zij haren tijd, en er is van daag nog meer te doen”.

Zoo scheidden wij, maar het was het begin van een blijvende vriendschap. Den 13^{den} October daarop volgend zond zij mij haar „Alkmaar's beleg ten jare 1573”, opgenomen in „In memoriam, Tafereelen uit Holland's Tachtigjarigen strijd” en sedert vele nieuwe of opnieuw uitkomende werken.

Nu en dan, als ik in den Haag was, woonde ik een Zondagavond-receptie bij. Zij waren gezellig en huiselijk en het gesprek meestal levendig en belangrijk. Veel menschen heb ik er, behalve de familie nooit gezien; somtijds Mesdag of Bisschop of Werumeus Buning, in vroeger jaren. Maar de Haagsche letterkundigen, Vosmaer of Jan ten Brink bijv. ontmoette ik er nooit. Mevrouw Bosboom was hen te ouderwetsch, zij hadden geen hart voor dié innigheid van haar karakter, die zich vaak achter een zekere omslchtigheid verborg. Met anderen was er verschil van godsdienstige richting. Zij was protestante, maar van het réveil — noch bij de moderneren, noch bij de nieuwe richting der orthodoxie voelde zij zich thuis. Ik behoef hierover niet uit te wijden: zoolang het voorbericht van den Wonderdokter (volksuitgave) gelezen wordt, spreekt dit voor zich. Zij oordeelde over allen met groote zachtheid, maar koos toch beslist haar eigen standpunt.

J. BOSBOOM. Kerk te Alkmaar!

Gaarne echter had zij op het gebied der letteren meer aanknooppunten gehad. Maar het gelukte nooit en — zij was hier niet de onverdraagzame.

Men meene niet, dat zij zich dit niet aantrok. Zij had te veel te zeggen tot het tegenwoordige geslacht, om zich niet dikwijls eenzaam te voelen. Zij klaagde zoo vaak over koudheid bij hen voor wie zij een warm hart had.

Menigeen bedacht na haar dood te laat, hoe vaak zij zich had trachten aan te sluiten. Nog hoor ik hare klachten over de zeer korte, net geschreven, net gestileerde briefjes van een onzer bekende schrijfsters. „Zij doet mij er zoo veel verdriet meê,” riep zij uit, „ik schreef haar 16, 18 bladzijden over haar boek en dát krijg ik terug.”

Evenwel, ik mag niet onbillijk zijn. Haar 70ste verjaardag heeft haar goed gedaan, die hulde was niet gemaakt, er was warme liefde, gloeiende geestdrift. Zij heeft dat gevoeld en er van genoten.

Gaarne liet zij daarna op de Zondagavonden het album zien en vertelde dan al kijkend de geschiedenis van die albumbladen. Dien dag zelf was er te veel, het was te overweldigend, maar den geheelen daaropvolgenden winter genoot zij er van. Telkens, een dier bladen met teekeningen, gedichten, of soms alleen met een enkele handteekening opnemend, ontdekte zij zelf iets nieuw, of een bijna vergeten herinnering kwam boven. Oude en nieuwe vrienden gingen aan haar voorbij. Haar rustig, werkzaam leven, meest gesleten op haar studeerkamer, eerst in Alkmaar, later in den Haag, zonder aangrijpende of schokkende gebeurtenissen, hoe rijk en vol is het geweest!

Daar zat zij achter' haar theeblad in de achterkamer in het huis op de Toussaintkade; de oude meid was uit. Zij was een trouwe zorg. „Maar”, zeide Mr. Bosboom met een knipoogje, „als zij uit is, zie je, dan kunnen wij doen wat wij willen!” Bijna altijd was er een van de neven Bosboom en de zuster van den gastheer, tante Bet. Zij had een lief, verstandig gezicht, sprak zeer zacht meest in 't geheel niet, maar hield een oog in 't zeil.

Dit was noodig. Mevrouw Bosboom nam de honneurs waar en schonk thee klein en levendig als zij was, staande voor haar theeblad. Het ging goed, tot zij iets hoorde dat haar belang inboezemde. Dan flikkerde er iets in haar lichtblauw oog, en de trekpote was vergeten. Daar ging de steeds doorlopende straal, in de kopjes, in de melkkan, in de suikerpot, op het theeblad, waar hij viel. Ten slotte, als zij de ramp bemerkte, in haar verwarring tot in haar mouw. Dit was het oogenblik waarop tante Bet ingreep. „Och,” zei Mr. Bosboom, „wat heb je ook altijd die ellendige thee te schenken! De mensch en lusten ze toch niet. Hier heb ik wat anders. Wie komt er bij mij een glas wijn drinken?”

„Bosboom! Bosboom!” riep zij dan, „het is immers nog geen tijd voor wijn?”

„Wat een gekheid! Voor wijn is het altoos tijd. Als ik haar maar eerst bij dat theeblad vandaan heb, weet je.”

Nu, zij kwam spoedig genoeg, sloeg een laatsten ongelukkigigen blik op het theeblad en liet het dan aan tante Bet over.

„En nu heb ik nog een verrassing voor je,” zei hij, gelukkig, zijn doel te hebben bereikt. „Ik heb wafels en 't is niet eens kermis.”

„Wafels? En waar heb je die vandaan?”

„Wel, uit een schuit in 't Kanaal. Als jij langs het Kanaal loopt, kijk jij naar het Bosch, maar ik kijk naar het Kanaal of er ook wafelschuiten liggen.”

En dan, zonder eenigen overgarig, volgde een dier onvergetelijke gesprekken over litteratuur en kunst, waarbij zij sprak, maar hij schilderde. Want zijn wijze van spreken is niet weer te geven op het papier. Het schitteren van zijn oogen, zijne snelle, levendige gebaren, zijn plotseling opstaan onder den aandrang eener groote bewondering, dat alles zeide meer dan zijne woorden. En dan zijn uitbarstingen, als het een of ander dat hij bewonderde werd miskend! Wie, die hem gezien heeft, toen een stuk van Mesdag ongunstig werd gecritiseerd, toen „Langs een omweg” bij het groote publiek niet in den smaak viel, vergat dit ooit!] Hij onderzocht of redeneerde niet. Hij was niet voorzichtig. Hij vatte vuur. Als een edele wijn schuimde hij en bruiste over. Thans zijn die lippen gesloten. Niemand zal meer hooren hoe hij gloeit van bewondering of verontwaardiging. De Zondagavonden zijn voorbij, het huis op de Toussaintkade is leêg en stil. Verdwenen zijn nu die

beide kunstenaarsgestalten, en de stille zorgende zuster ging hen vóór. Zij stierf in droeve verstandsverbijstering en de tijding van haar dood is mede het laatste schrift dat ik van Mevrouw Bosboom's hand bezit.

„Mijne lieve M. Gij hebt zeker al het berigt ontvangen van het overlijden onzer geliefde zuster Betje. Gij weet, wat wij met en om haar hebben geleden in de laatste maanden.

Nu heeft de Barmhartige Heer haar tot zich genomen en van alle aardse angst en leed verlost. Wij kunnen niet anders dan dankbaar zijn voor deze uitkomst, al is het met diep gevoel van leed, dat zij zóó moest heengaan. Gij ook hebt haar kunnen waardeeren, daarom schrijf ik u dit woordje in het uur zelf waarop zij ter ruste wordt gebragt.

8 Maart 1886.

Uwe A. L. G. B.—T.

Een middag met Mevrouw Bosboom doorgebracht, zal mij onvergetelijk blijven. Het was, na haar zeventigsten verjaardag. Ik had dat feest niet kunnen bij wonen, maar zoodra het mij mogelijk was, kwam ik. Ik vond haar een weinig ongesteld boven op haar studeerkamer. Welk een ander karakter droeg deze dan het atelier van haar man. In het atelier is alles kunst. Het groote koorhek, de planten voor de vensters, het zachte licht door de beschilderde glazen, de achterwand van wagenschot, aardig versierd met kleine witte medaillons, het maakten den in druk zijner schilderijen; het was Protestantisme maar de mystiek van het Catholicisme «peelde door alles heen. En welk een afwisseling kon hij brengen in tint en stemming. Altijd was hij bezig aan het schikken en veranderen. Het schuine donkere hoekkastje werd opengezet en het vroolijke blauwe porcelein, dat zichtbaar werd, gaf aan den geheelen hoek een ander karakter. Een rij boeken verdween plotseling achter een donker gordijn, dat echter de nederhangende kerklamp weêr beter deed uitkomen. Mevrouw Bosboom, verdiept in de studiën voor eene harer romans, miste met smart een ouden foliant, dien zij hoog noodig had. Eindelijk vond zij hem terug in het atelier van haar man. Natuurlijk had hij het weggenomen! Met den perkamenten band en het roode zegel, dat aan een riep perkament er uithing, „deed” het zoo aardig op die zware eikenhouten tafel, waarbij de lederen leunstoel was geschoven. Hij had het meer noodig dan zij. Het hoekje in het schildersatelier was herschapen in een lievelingsplekje van een zestiende-eeuwsch geleerde.

En dan het fraai gebeeldhouwd schoorsteenmanteltje, dat den hezitter zooveel vreugde en het atelier zooveel nieuwe en deftige bekoorlijkheid gaf. En de kleine steenen monniksgestalten op het koorhek, waarop hij nooit kon nalaten u opmerkzaam te maken. Kan het atelier niet blijven zooals het is en in een museum worden overgeplaatst? Kan het niet bewaard worden, zooals Bosboom het liefhad, zooals het hem bezigde? Of moeten al zijne schatten worden verspreid, misschien buitenslands gaan, nu hij er niet meer is?

Mevrouw Bosboom's kamer droeg een geheel ander karakter. Hier werd het oog door niets getroffen: een paar portretten en platen, een tafel met boeken, een inktkoker, de noodige ganzenpennen, dat was alles. Men moest echter de geschiedenis der voorwerpen kennen om ze te kunken waardeeren. Het waren allen souvenirs, uit haar jeugd, uit Alkmaar, uit Heilo, of uit haar leven in den Haag, Hare kamer gaf de geschiedenis van haar hart. Hier hing eene plaat, een huwelijksgeschenk van Mevrouw van Foreest van de Nijenburg, ginds een portret van haar man als bruidegom. Hier de beeltenis van Koningin Sophie, die haar vaak bezocht en die zij zeer heeft liefgehad. Of een portret van Garibaldi, die zij in jeugdiger jaren met geestdrift had begroet als de ridderlijke bevrijder van Italië.

Ook andere souvenirs, die ik thans niet noemen wil. Ik had het geluk, haar vertrouwen te bezitten in veel wat tot de. intieme geschiedenis van haar hart behoorde, en haar nu en dan een dienst te kunnen bewijzen”. Men weet hoe deze twee menschen dikmaals uit overgrootte zorg en liefde geheimen voor elkaar hadden. Zij moest ontzien worden om haar zwak zenuwgestel, hij om zijn groote prikkelbaarheid en een opgewondenheid die soms in volkomen melancholie en moedeloosheid oversloeg. Was er dan iets dat zorg of droefheid kon geven, dan verzwegen zij het voor elkaar. Het zal niemand bevreemden, dat zulk een geheim dan soms ter kwader uur aan het

licht komende, tot allerlei verwickelingen aanleiding gaf en dit alles de zaken somtijds wel wat omslachtig maakte.

Ook nu weer moest ik Mevrouw Bosboom alleen spreken, maar gaf spoedig mijn plan op. Ik vond haar bezig, de bladen van haar album te schikken en weldra was ook ik geheel daarin verdiept. Met zooveel kalme waardigheid sprak zij van haar feest en verzweg in het geheel niet, dat de ontvangen hulde haar gelukkig gemaakt had.

Daar kwám den heer Bosboom binnen, luisterde een oogenblik en vulde met vurige welsprekendheid aan, wat zij naar zijn meening te kort kwam. Hij zag er slecht uit en was zeer opgewonden. Opmerkelijk was het verschil tusschen hen beiden. Zij had den grooten dag met kalmte afgewacht en er zelfs min of meer tegen op gezien. Hij zag er reeds maanden van te voren met angstige spanning naar uit. Hoe zou alles gaan? Zou men er wel genoeg Werk van maken? Zou men „Toussaint” wel genoeg fêteeren? En als men het wel deed, zou het niet te veel voor haar zijn? Zou zij niet ziek worden?

Nu echter hadden al die warmte, hartelijkheid en liefde hem in de ziel getroffen. De groote dag was voorbij en hij was voldaan. Maar na de spanning volgde de reactie en dien ganschen winter is hij niet normaal geweest.

Eindelijk ging hij en weer bleef ik met haar alleen. Ik zie haar nog zitten met al die geschenken, teekeningen en gedichten om haar heen, met den zilveren lauwerkrans haar aangeboden, en meer dan dat, met den achtsten druk van „het Huis Lauernesse”, zoeven verschenen, voor haar. Zij wachtte tot hij ver genoeg was om ons niet meer te hooren en zeide toen met bevende lippen: „Ik moet u iets vragen, maar Bosboom mag het niet weten. Wilt gij mij een dienst bewijzen?”

Natuurlijk antwoordde ik toestemmend.

„Zie”, vervolgde zij, „ik weet niet wat het is, maar nacht aan nacht droom ik van mijn vader. Ik kan de oogen niet sluiten of ik zit in die oude apotheek, in Alkmaar. Ik heb zoo zielsveel van hem gehouden. Ik heb zoo veel aan hem te danken. Ik weet niet of het een voorteeken is, maar als het zoo mocht zijn, zou ik zoo gaarne voor mijn dood nog iets in orde gemaakt hebben.”

Zij wachtte even en vervolgde toen:

„Zie, er is nog altijd geen steen op vaders graf. Gij zult er u over verwonderen, maar het is waarlijk mijne schuld niet. In het begin hadden wij geen geld. Ik heb nooit iets van mijn vader geërfd; ik heb alles in de apotheek gelaten, anders kon mijn broeder die niet aanhouden. Maar het hielp niet, want kort daarna is zij toch verloopen. Daarna viel men ons nog lastig met schulden, die ik betaalde zoo veel ik kon, om mijn vaders naam te eeren. Wij hadden een moeielijken tijd en moesten hard werken voor ons brood.”

Dit alles wist ik en ook, op welke wijze later de zorgen verlicht waren.

„Nu kan ik het doen”, vervolgde zij. „Maar ik wil er Bosboom niet mee lastig vallen. Hij is in geen stemming om zoo iets in orde te maken. Ik weet dat hij er niet tegen zal zijn, anders deed ik het niet. Maar hij moet voor een *fait accompli* gesteld worden. Mag ik het u opdragen?”

Dat sprak van zelf, en ik ontving van hare hand het opschrift voor den steen:

HIER RUST IN DE HOPE DER OPSTANDING

MIJN GELIEFDE VADER

DE HEER HENDRIK TOUSSAINT

IN LEVEN APOTHEKER EN LECTOR AAN DE

CLINISCHE SCHOOL TE ALKMAAR.

OVERLEDEN 27 AUGUSTUS 1859 IN DEN OUDERDOM VEN 73 JAAR.

A. L. G. BOSBOOM-TOUSSAINT.

1882 of 83.

Nog hebben wij er een tijd lang over gesproken of het wenschelijk was, het jaartal der plaatsing op den steen te doen zetten. Zij vond het niet noodig, maar ik was er voor. Ten slotte liet zij het aan mij over, en ik liet het jaartal er in beitelen. Ieder die het kerkhof van Alkmaar bezoekt, zal het treffen, zoo meende ik, dat mevrouw Bosboom deze daad van kinderlijke piëteit heeft verricht op haar ouden dag in het jaar van haar grootsten roem, het jaar waarin zij de liefde en dankbaarheid van geheel haar volk op zoo schoone wijze heeft mogen ondervinden.

Zoo spoedig mogelijk heb ik aan haar wensch voldaan. Hare woorden: „Ik weet niet, of het een voorteeken is”, hadden mij ongerust gemaakt, dat zij misschien zou sterven voordat deze zaak in orde was. Dit is niet alzo geweest. Binnen een paar maanden lag de zerk op het graf en mevrouw Bosboom heeft nog drie jaren daarna geleefd. Steeds is het haar voornemen geweest, het kerkhof en het graf nog eens te bezoeken. Maar hare gezondheid was zwak en zij zag er te veel tegen op, op de plaatsen terug te komen, waaraan zooveel herinneringen uit hare jeugd waren verbonden. Er is dus niet van gekomen. Maar meer dan eens en nog de laatste maal toen ik haar zag, in den winter van 1886, vroeg zij mij, of het graf wel goed onderhouden werd, of het wel netjes was.

Nu beiden er niet meer zijn, is het mij een behoefte, deze kleine persoonlijke herinnering bekend te maken. Al wat Hollandsch spreekt kent mevrouw Bosboom als kunstenaress, maar slechts weinigen gaf zij een blik in haar hart. Zij had een hoogst gevoelige natuur, en schrikte terug voor een ruwe aanraking. Bij het *Répands ton esprit* was het *cache ta vie* dus de richting van haar persoonlijk leven.

Vandaar dat schuchtere, dat verlegene in haar optreden, dat angstige om iets dat „haar eigen zaken” betrof aan te roeren, het gevoel van onzekerheid wanneer zij zich begaf in de praktijk van het leven. Gelukkig hij, die in dat opzicht haar de zorgen, voor een deel althans, uit de handen mocht nemen.

Thans is hun beider levensboek gesloten. Het opkomend geslacht zal moeten leven zonder persoonlijke herinneringen aan deze beide menschen, ongemeen zoowel van karakter als in de uitingen hunner kunst. Het kleine bundeltje brieven en souvenirs kan worden samen gebonden, het zal niet meer worden aangevuld. Het sluit met het laatste, met den grooten brief in rouwrand, de kennisgeving van den dood van Johannes Bosboom.

Een eigenaardige feestviering.

De geheel eenige plaats, die het volk van Israël in de geschiedenis der menschheid inneemt en het hooge belang, dat voor dat volk en in die geschiedenis de tabernakel en de tempel hebben, hebben ten allen tijde velen bewogen om, door beschrijvingen en door teekeningen, een juist denkbeeld te geven van deze heiligdommen, en niet zelden heeft men beproefd, naar de gegevens die daaromtrent bestonden of een tabernakel, of een tempel, of de belangrijkste onderdeelen er van, in meer of min verkleinden vorm, meer of min nauwkeurig en kostbaar na te maken. Dit had niet enkel ten doel eene verklaarbare belangstelling in die merkwaardige gedenkstukken te bevredigen, neen, het stond ook rechtstreeks met de Evangelieprediking in verband. In vroeger tijd maakte de typologie, de leer, volgens welke in het Oude Testament de typen, de voorbeelden gegeven waren van wat in het Nieuwe Testament vervuld werd, een gewichtig onderdeel der godgeleerde wetenschap uit, en nog heeft die leer hare aanhangers.

Tot die aanhangers behoort ook d^s. L. Schouten Hz. te Utrecht, die nu reeds veertig jaren lang, op geregelde tijden, in zijne woning bij en in aansluiting aan den daar opgerichten, nagemaakten tabernakel het Evangelie predikt. Hij volgde daarbij niet anderer voetspoor. Reeds in zijn eerste jeugd had hij eene groote voorliefde voor den tabernakel. De eerste aanleiding tot het maken van

een arke des verbonds, schrijft hij zelf, in een werk over den tabernakel⁶ ligt „in mijne kindsche jaren”. Aan den schoot eener vrome, onvergetelijke grootmoeder van moederszijde,— Adriana van Efferen, geb. Arent, in zijne geboortestad Dordrecht, — bezag hij dikwijls de plaatjes van een kinderbijbel. En onder die plaatjes trokken hem vooral die aan, welke betrekking hadden op den tabernakel en zijne heilige vaten en vooral eene afbeelding van de Arke des Verbonds. Dat gebrekkige plaatje bevredigde hem allengs niet meer en toen hij betere afbeeldingen leerde kennen, ging hij ertoe over om een klein model van de Arke te laten maken, met den gouden kandelaar en eenige kleinere voorwerpen, met een cherubim enz. Een steenhouwer maakte hem twee marmeren tafelen, waarop de rabbijn L. G. Wanefried in het Hebreeuwsch de tien geboden schreef.

Toen hij als student aan de hoogeschool te Utrecht kwam, nam aldaar zijne belangstelling in de Hebreeuwsche oudheden toe, ook onder den invloed van den hoogleeraar d^r. J. C. Swyghuysen Groenewoud. De zucht ontwaakte toen in hem om den tabernakel in zijn geheel te doen namaken. Hij gaf aan dat voornemen gevolg; ook liet hij een aangekleed beeld van een hoogepriester, met goud en edelgesteenten voorzien, maken. De tabernakel is op ongeveer 1/5 der ware grootte samengesteld naar de beschrijving in Exodus, voor zoover die te volgen was. Binnen- en buitenlandsche kunstenaars, vooral echter Utrechtsche, werden daarvoor te werk gesteld en in 1851, in den herfst, stond het gebouw van den tabernakel met het koperen waschvat en het brandofferaltaar daarvoor opgericht. Om een en ander te kunnen plaatsnemen was een afzonderlijk vertrek noodig, dat de heer Schouten vond in de Lijnmarkt E. 77, waar eene tot dat doel geschikte boven-voorkamer was.

Eerst in Veenendaal, waar d^s. Schouten in 1862 predikant werd, vond hij eene geschikte gelegenheid om in een nieuw gebouwde pastorie ook den Voorhof op te richten. In Apeldoorn, waar hij later predikant werd, maakte hij kennis met een werkman, die den Voorhof bevolkte met tal van beelden, allen in verhouding, wat de maten betreft, tot de grootte van den tabernakel: priesters, die verschillende werkzaamheden verrichten, Leviëten met muziek-instrumenten of in zingende houding, Israëliëten uit het volk, die offers brengen, offerdieren, levend aangevoerd, geslacht of op het brandofferaltaar liggend. Zoo kon men zich, den tabernakel ziende, zooals hij op onze plaat is afgebeeld en zooals hij ook te Harderwijk en te Rotterdam te zien was en nu nog te Utrecht te zien is, een levendige voorstelling maken van de Israëlitische godsdienstplechtigheden. En dit een en ander ontleent nog meer beteekenis daaraan, dat de stoffen, die gebezigd zijn, voor een deel uit Palestina afkomstig zijn. Het geitenharen dekkleed van den tabernakel is opzettelijk geweven van het haar van geiten uit Syrië; het hout van het brandofferaltaar is uit Jeruzalem; de aarde, waarmede dit altaar gevuld is, is van den Tempelberg; de ruwe steenen, waarmede die aarde bedekt is, zijn van de groote steenen van den buitensten ringmuur van Salomo's tempel, d. i. de „klaagplaats der Joden”. De voorhangsels en het onderste dekkleed zijn van zeer fijn linnen en allerkunstigst geborduurd. De beide andere dekkleeden, die op dat van geitenhaar volgen, zijn van rood geverfde ramsvellen en van zwarte zeekoeienhuiden. Het inwendige van den tabernakel, evenals de pilaren, het reukofferaltaar, de tafel der toonbrooden en de Arke des Verbonds zijn van hout met goud overtrokken. De kostbare vaten enz. zijn of van goud of zilver verguld. Ook in den Voorhof is alles naar de beschrijving in Exodus gemaakt, zoowel de zestig koperen pilaren met zilveren kapiteelen, aan welke de linnen behangsels en de geborduurde „deur des Voorhofs” hangen, als het brandofferaltaar en het waschvat.

Bij dit schoon geheel blijft het niet.

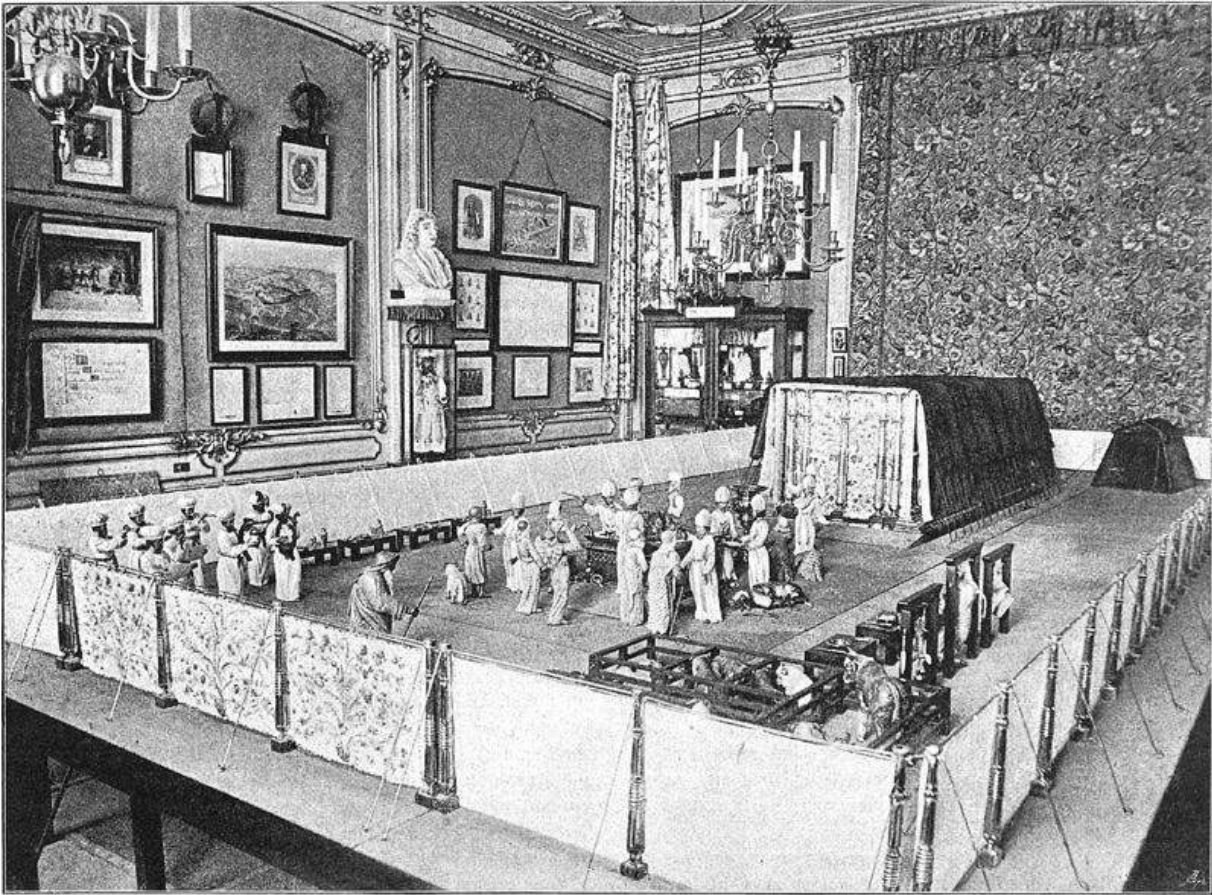
D^s. Schouten is ook door mejuffrouw J. G-. Cremer, overleden te Vianen, de ongehuwde kleindochter van den heer B. S. Cremer, in leven sedert 1729 hoogleeraar in de profetische godgeleerdheid aan het Athenaeum te Harderwijk, alwaar hij 14 Sept. 1750 overleed, in het bezit gekomen van een tabernakel, die, hoewel kleiner dan de zijne, toch — op de schaal van 21 centimeter op de el, — te groot was om naast zijne eigene opgesteld te worden. Daarom is hij uit elkander genomen en zijn de verschillende dekkleeden en voorhangsels, ten deele fraai geborduurd,

ten deele geweven, met al het vaatwerk en een beeldje van den hoogepriester in glazen kasten bewaard.

Had Cremer te Harderwijk een tabernakel opgericht, David Mill, van 1727 tot 1756 hoogleeraar te Utrecht, stichtte aldaar een tempel van Salomo. Zijne weduwe vermaakte dien aan de stad, die er haar tweehonderd ducaten voor schonk. De tempel was omstreeks 40 voet lang en 25 voet breed; de binnenste voorhof was 5 en de tempel 10 voet hoog. Behalve den tempel heeft Mill ook een tabernakel gehad, waarvan o. a. een kunstig bewerkt stuk, het eerste of onderste dekkleed, bij de verzameling van d^s. Schouten te zien is. Waar de tabernakel gebleven is, is niet bekend. De tempel werd eerst van de „Anatomie”, — nu de Botanische tuin, — waar hij aanvankelijk opgericht was, overgebracht naar het koor der Janskerk, waar toen de academische bibliotheek zich ook bevond. Daar was hij nog in zijn geheel opgesteld en te zien. Maar toen de bibliotheek naar het oude paleis van koning Lodewijk in de Wittevrouwenstraat verhuisd werd, ging het met den tempel van Mill als met vele andere kunstschaten in Utrecht, die vreeselijk verwaarloosd of reddeloos vernield werden. De tempel werd uit elkander gehaald en, zooals d^s. Schouten het uitdrukt, „zonder waakzaamheid tegenover wat ruwheid breken, wat domheid beschadigen, wat hebzucht stelen kon”, als oude rommel op den zolder van de bibliotheek geworpen.

Toen de ijverige archivaris m^f. S. Muller Fzn., die met nauwlettende zorg alles bijeenbrengt wat in het Museum van Oudheden der gemeente Utrecht op het Hoogeland te huis behoort, vernam wat d^s. Schouten op het gebied van Hebreeuwsche oudheden bezat, gaf hij als zijne meening te kennen, dat de overblijfselen van Mill's tempel te huis behoorden bij de tabernakels van Schouten en Cremer, en weldra was men het over de voorwaarden eens en verrijkte d^s. Schouten zijne verzameling met wat er van den tempel over was. Veel daarvan was voor herstelling niet vatbaar, maar wat hersteld kon worden of geen herstelling behoefde, werd bij den tabernakel ter bezichtiging gesteld. Daartoe behoort de voorgevel van het Heilige der Heilige, die althans een denkbeeld geeft van den indruk dien het geheel moet gemaakt hebben.

Bij al het reeds vermelde, heeft d^s. Schouten een schoon model van den Tempelberg, of den berg Moriah te Jeruzalem. Dat model is in 1879 vervaardigd op 1/200 der ware grootte, onder leiding van den heer Conrad Schick, bouwmeester van Z. M. den koning van Wurtemberg, directeur van de industrijschool der engelsche zending onder Israël te Jeruzalem, architect van de turksche regeering aldaar. De vervaardiger van dit model woonde toen reeds vijf-en-dertig jaren te Jeruzalem, had een bijzondere studie gemaakt van de topographie van Jeruzalem, met name van den tempelberg, en was tevens in de gelegenheid, door zijne betrekking tot de turksche regeering, om toegang te krijgen tot plaatsen op en in den tempelberg, waar anderen niet worden toegelaten. De oppervlakte vertoont den toestand, zooals die sedert de helft der zevende eeuw onzer jaartelling gevonden is en omvat de plaats waar de tempel gestaan heeft, benevens de met de tempelplaats door Herodes I vereenigde burcht Baris of Antonia. Het model is zoo gemaakt, dat de gansche oppervlakte bij gedeelten weggenomen kan worden, waarna men de in de laatste jaren ontdekte oudste muren en poorten der stad zien kan, benevens waterleidingen, gangen, gewelven en de helling van den berg. Alles is nagemeten en op 1/200 overgebracht: oude stadsmuren, waterleidingen, de „stallen van Salomo”, de dubbele tempelpoort Hulda, thans toegemetseld, met een langen, dubbelen, onderaardschen, in den voorhof der Heidenen uitmondenden toegang tot den tempel, enz.

Verkleind model van den Joodschen Tabernakel, vervaardigd door Ds L. SCHOUTEN HZN. te Utrecht.

Bovendien bezit d^s. Schouten nog eenige modellen van Hebreeuwsche oudheden, — joodsche oudheden uit Palestina, — idem niet uit Palestina, — Egyptische oudheden, — kerkelijke oudheden, — fraaie insecten en spinnen enz. — en daarónder vele fraaie, zeldzame en merkwaardige zaken.

Daar ons bestek niet veroorlooft in bijzonderheden te treden, verwijzen wij belangstellenden daarvoor naar de nitgegeven geschriften.⁷

Het feit dat het nu veertig jaar geleden is sedert d^s. Schouten als student voor het eerst zijn tabernakel ter bezichtiging stelde, werd Vrijdag 18 September feestelijk herdacht, en bij die gelegenheid werden den waardigen ontwerper en kundigen verzamelaar namens vele vrienden' en belangstellenden eenige geschenken aangeboden.

De aartsvaderlijke zorgen van Lodewijk XIV.

Gij zoudt vreemd opkijken, wanneer op een goeden dag de commissaris van politie u liet aanzeggen, dat gij ijlings uwen huisknecht zijn ontslag moest geven, omdat hij naar het oordeel van H. M. de Koningin-Regentes niet zoodanige eerlijkheid of onbesprokenheid van levenswandel aan den dag legde als met zijne betrekking overeenkwam, of wanneer langs denzelfden weg, van hooger hand, uw vrouw ergens in bewaring was gesteld en in veiligheid gebracht, terwijl gij voor een dag of veertien op reis waart.

Wij willen niet zeggen dat men in vroeger tijd zich deze dingen met het meeste geduld liet welgevallen; maar het was niet anders, men moest er zich aan onderwerpen en ieder Parijzenaar kon in de laatste dagen van de regeering van Lodewijk XIV zulke maatregelen verwachten.

Ook in onze Nederlandsche maatschappij greep de regeering somtijds in, wanneer b.v. de weelde, die bij doopmalen of andere gelegenheden heerschte, door een vaderlijke magistraat werd verboden en beperkt of wanneer, om de Zondagsrust te bevorderen en ten einde het rijden door de straten te beletten, kettingen over den weg werden gespannen. Doch het bestuur van Lodewijk XIV zon niet op algemeene regelen, maar nam met aartsvaderlijke zorg de belangen van individuen ter harte en wie zich den zonnekoning voorstelt in zijn olympische grootheid, schuddende de olympische lokken op de terrassen van Versailles en voerende zijn legers over den Rijn, kan niet zoo terstond begrijpen welk een lastige grootpapa hij voor de Parijsche huishouding geweest is, toen hij, vroom en preutsch geworden, in zijn kamerjapon bij Mevrouw de Maintenon zat.

Lodewijk XIV nam het koningschap zeer ernstig op. Hij mocht, zoo oordeelde hij, niet rusten zoolang er iets in zijn rijk verkeerd ging. Parijs vooral, dat hij bij en rondom zich had, was het voorwerp van zijn vaderlijke bezorgdheid. Het heil harer huizen en huisgezinnen ging hem na aan het hart. De rapporten der politie werden hem geregeld Maandagsavonds toegezonden en hem voorgelezen en kwamen terug met tal van aantekeningen op den kant. Zoo klein waren de zaken, daarin medegedeeld, niet, dat de Zonnekoning ze zijn aandacht onwaardig zou gekeurd hebben, en dat maakte dan ook dat een ieder, die eenigszins in ongelegenheid was, zich tot hem wendde, om een koninklijk „placet” te verkrijgen. Het gezag van den koning deed zich gelden in allerlei huiselijke zaken en familieaangelegenheden en dat met een nadruk en een volharding, die in onze oogen te eenemale onbetamelijk en onkiesch zouden geacht worden.

Het waren vooral de Parijsche vrouwen, die het ontgelden moesten. Onder den invloed van mevrouw de Maintenon gekomen, rustte Lodewijk XIV niet of alle vrouwen moesten zich eerbaar gedragen en hij liet haar handel en wandel door zijn luitenant van politie, René d'Argenson, streng onderzoeken, wanneer hare mannen in het leger waren. Gedroegen zij zich niet betamelijk, dan werden zij eenvoudig krachtens een „lettre de cachet” in een klooster gestopt, naar keus van den koning, en soms ook op zijn kosten, wanneer de familie het kostgeld niet behoorlijk betaalde.

De kloosters waren niet bijzonder gesteld op deze bezoeken. Sommige abdisen stelden zich te weer, en het is zelfs aan Lodewijk XIV niet gelukt, in verbond met den aartsbisschop van Parijs, den kardinaal De Noailles, de abdis van Sainte Magdelaine tot rede te brengen. Andere geestelijke inrichtingen, die niet zoo boud durfden optreden, lieten de dames weder ontvluchten. Soms hielpen zij een handje. Dit was b.v. 5 Sept. 1700 het geval met zekere mad. Ulrich, die met behulp van den kloostertuinman ontvlucht was. Op den kant van het politie-rapport te dezer zake, heeft Pontchartrain, Lodewijk's secretaris bij deze Maandagsche sessies geschreven: „schrijven van Mr. de kardinaal De Noailles”. Wat de arme De Noailles deed is niet bekend; maar het bleef bij het oude. De „penitencières du Roy” kwamen de eene deur in en de andere uit. In 1708 stelde d'Argenson voor, de muren wat hooger te maken. Zijn agent had maar vier dames gevonden. De anderen waren allen ontsnapt.

Men zat dikwijls in groote verlegenheid waar de dames te herbergen. De „decente” kloosters waren weinig gediend met deze gasten en met de „indecente.” was de koning weinig gediend. Aan het convent van den H. Geest kwamen de minnaars hunne liefjes brutaalweg met een rijtuig afhalen. In Notre-Dame-de-Liesse traden de heeren familiaar binnen. Ook die dingen zijn thans voorbij. „Voor mannen, die willen dat hunne vrouwen zich in hun afzijn goed gedragen, zijn die plaatsen de slechtste, die men zich denken kan,” schrijft de Luitenant van Politie.

Sommige goede kloosters werden door de armoede genoopt de deuren voor Lodewijk's beschermelingen open te zetten. Kon d'Argenson een of ander vroolijk en ondeugend dametje niet onder dak brengen, dan wendde hij zich tot een van die gestichten, die zich de weelde van een weigering niet konden veroorloven. „Men heeft,” zoo luidt des Luitenants rapport, „men heeft geen

klooster kunnen vinden dat zich met de zorg voor Mevr. de Savonnière heeft willen belasten, dan alleen dát van de Bernardynen van 't kostelijk bloed.”

Zoo kwam men eindelijk klaar, na veel zoeken en wachten...

Er waren er van allerlei aard. Mevr. Murat, die vloekte als een ketter, haar bedienden sloeg en een uiterst ongeregeld leven leidde, zoodat er geen huis mee te houden was, bleek in weerwil van dat alles zoo verleidelijk dat zij allen op haar hand had en altijd gewaarschuwd was, zoodat zij dén Luitenant en Lodewijk XIV drie jaren lang wist te ontduiken. Eindelijk stelde men haar voor, dat zij de provincie verlaten en daartoe hare schulden betalen zoude. De schulden werden betaald en zij ging, maar na een week was zij terug. Men kon weer van voren af aan beginnen!

Somtijds was de Koning vredeftichter. Hij liet echtgenooten, die hunne vrouw niet goed behandelden of kort hielden, vermanen en dreigde hen met straf, wanneer zij zich niet beterden.

Somtijds waren het zoons van goede huize, die op het punt stonden een dwaas huwelijk aan te gaan, en zich op verzoek van vader of moeder hunne aangebedene naar een verbeterhuis zagen overbrengen.

Somtijds is 't een oude onmatige bloedverwant, die het jongen lieden lastig maakt en door hen naar een klooster wordt gelokt, waarna zij den koning verzoeken haar niet te vergunnen het klooster te verlaten. Op den kant staat: „goed! geheime order des Konings.”

Somtijds zijn 't lakeien en knechten, dienstboden, een geslacht, dat door Molière nog veel te zacht is geteekend. Ten minste in de policierapporten van d'Argerison gaan zij nu eens met de mooie kleeven van mijnheer aan op reis en maken goede sier, dringen zij zich dan eens in de gunsten van hunne mevrouwen, stelen een anderen keer edelgesteenten en goud en worden eindelijk een rechte plaag, totdat de groote Lodewijk zich met hunne ongeregelheden bemoeit en soms, tengevolge van een smeekschrift van geërgerde familieleden of zoons, mijnheer of mevrouw bevel ontvangt den ontrouwen dienstknecht te laten gaan.

Vooraf zijn het de dienstmaagden der geestelijken op wie de devote Koning let. Zoo b. v. Marguerite Chéron, die zeer vertrouwelijk leefde met den abt van Hautecour en om wie te vergeefs hemel en aarde en eindelijk de Paus bewogen was, totdat d'Argenson aan den Koning voorstelde haar op te lichten en in een verbeterhuis te plaatsen. Pontchartrain antwoordt eenvoudig op den kant: „Bon”.

Somtijds zijn het de groote geestelijke heeren zei ven, die door den Koning worden vermaand en bestraft of voor goed geld uit hunne bedieningen worden losgekocht, wanneer zij die tot schande zijn.

Geen wonder dat onder deze omstandigheden en bij dien ijver om de tucht te bewaren, de godsdienst ook zijn deel ontving en, sedert de intrekking van het Edict van Nantes, de Protestanten op allerlei wijzen werden gespionneerd en met verbeurdverklaring van goederen, gevangenisstraf en met de galeien werden gestraft. De luitenant van politie nam den schijn aan van de nieuwe katholieken, zooals men hen noemde, met allen ijver te vervolgen. In waarheid was hij hun beschermer en deed hij wat hij kon, om hen te ontzien en bij te staan. Een der leelijkste praktijken dier dagen was, dat wie een protestant, soms ten onrechte als zoodanig beschouwd, aan den koning aanbracht tot belooning diens bezittingen voor zich aanvroeg. Lodewijk XIV liet zich voor dezen ruilhandel, vinden en d'Argenson, die den maatregel niet openlijk kon af keuren, wist allerlei middelen te bedenken om de aanklagers teleur te stellen. Sieur de la Taillée klaagt zijne vrouw aan, maar blijkt bij onderzoek een groot deugniet te zijn, die belust is op het goed van zijne vrouw, eene trouwe dochter der kerk, en de list mislukt hem. Een ander maal weet hij de aanklacht te bezweren door de mededeeling dat het goed van de aangeklaagde geen cent waard is.

Ook om erfenissen kwam men tot den Koning. Een zeker kapitein, de Sieur Bérenger, kwam Lodewijk XIV vragen om de erfenis van de weduwe Richer. Zij woonde in een slecht gemeubelde kamer en haar goed bracht zoo goed als niets op. Hare inkomsten hadden bestaan in een lijf rente,

„zoodat”, meldt d’Argenson met een inwendig genoeg „de Koning wel nimmer zulk een kleine erfenis zal hebben toegewezen.” Op den rand staat weder: „Bon!”

Den 15^{den} Augustus 1715 werd deze groote koning ernstig ziek. De rapporten loopen tot den 9^{den} Augustus. Hij heeft dus tot het laatste toe zijn vaderlijke zorg over de zijnen laten gaan. Soms was hij ten einde raad hoe hij de verwarde zaken zijner onderdanen in orde zou brengen. Maar hij liet hen nimmer met rust en zijn heengaan was een verademing voor Europa, maar ook voor de goede burgers van Parijs.

Een vreedzame samenzweerder.

Lodewijk XVIII zat op den vermolmden franschen troon; men had hem de overtuiging bijgebracht, dat slechts de godsdienst in staat was der revolutie den kop in te drukken en daarom nam hij het besluit, zoowel zijn onderdanen als den hovelingen een voorbeeld van christelijken deemoed te geven, door met Paschen in de kerk St. Germain l’Auxerrois openlijk en plechtig den dienst te gaan bijwonen. Het was een prachtige Aprilmorgen. Reeds vroeg hadden de troepen met schetterende muziek en wapperende vaandels hunne kwartieren verlaten om den weg van de Tuileriën tot de kerk af, te zetten. Geheel Parijs was op de been en de feestelijk getooide menigte verdrong zich babbelend en jubelend in de nauwe ruimte, die achter de soldaten voor het volk was open gelaten.

Men was in de meest opgewekte stemming en verbeidde met ongeduld de komst des konings.

Eindelijk naderde deze onder het gedonder der kanonnen, het bengelen der klokken en het vroolijk gejuich der menigte, omgeven door de leden der koninklijke hofhouding. Voor het portaal der kerk aangekomen, steeg de koning, die de jicht in de beenen had, langzaam uit zijn koets en wilde juist de kerk binnentreden, toen de pastoor hem aan het hoofd zijner geestelijken tegemoet trad en hem begroette met een redevoering, waaraan maar geen einde scheen te komen. De koning, die pijn in de voeten kreeg, wiegelde van het eene been op het andere, doch daar dit steeds zijn gewoonte was, beschouwde niemand het als een teeken van ongeduld. Reeds verscheiden malen had hij als om hulp zoekend om zich heen gezien, doch te vergeefs. Eindelijk kreeg hij den hertog van Berry in het oog en wenkte hem nader te komen.

„Wat duurt dat verschrikkelijk lang, Berry,” begon hij.

„Ja, sire,” fluisterde de hertog.

„Ik kan mij nauwelijks meer overeind houden. Is er geen middel om dien stroom van welsprekendheid te stuiten?”

„Niets gemakkelijker dan dat, sire,” antwoordde Berry op gedempten toon, „wanneer gij mij maar de vrije hand laat.”

„Van harte gaarne, maar laat niet merken dat ik er de oorzaak van ben.”

De hertog van Berry ging een paar passen achteruit, wenkte een officier der lijfwacht tot zich en fluisterde hem een paar woorden in, waarop deze zich verwijderde. De pastoor sprak nog maar steeds door.

Op eens roffelden de trommels, donderden de kanonnen en onder het gelui der klokken en het gejuich der menigte stapte de koning den verbaasden geestelijke voorbij en de kerk binnen.

De kerk was overvol. Al wat Parijs aan ouden en nieuwen adel binnen zijne muren bevatte was daar bijeen, om den kerkgang des konings te helpen verheerlijken. Zoodra deze had plaats genomen begon de dienst.

Lodewijk zat onbeweeglijk in zijn leunstoel, aan alle kanten door kussens omgeven, om hem de buigingen, die het rituaal voorschrijft, zoo gemakkelijk mogelijk te maken.

De vlak tegenóver den koning zich bevindende koorbanken waren bijna geheel bezet. Juist vielen de zangers in, toen plotseling de deur der sakristie openging en een magere, in koorhemd en soutane gekleede gestalte daaruit te voorschijn kwam om haastig op een der opengebleven plaatsen in het koor toe te treden.

Daar gekomen keerde hij zich naar het altaar en boog zijn knie, waarbij een breede sabel onder zijn soutane zichtbaar werd. Wel is waar haastte de jonge man zich, het onder het vreedzame gewaad van den priester verborgen wapen aan de oogen der omstanders te onttrekken, doch te laat, men had het reeds opgemerkt.

Met een van schrik doodsbleek gelaat gaf de hertog van Berry bevel de kerk met een compagnie grenadiers te bezetten, De zijschepen werden ontruimd, en daar, waar zoeven nog het vrome gezang weerklonk, kletterden nu geweerkolven op het marmeren plaveisel.

Verbaasd vroeg de koning naar de oorzaak van dat tumult. Aarzelend fluisterde men hem toe :

„Een priester bedreigt Uwer Majesteits leven.”

Inmiddels had men om den prefect van politie gezonden. Spoedig was deze ter plaatse, en eer nog de niets kwaads vermoedende zanger eenig begrip had van de reden der heerschende verwarring, werd hij plotseling door twee stevige grenadiersknuisten beetgepakt en naar de sakristie gesleept.

Deze was vol soldaten, en de hevig ontstelde jongeling werd voor een mijnheer gebracht, die door zijn witte sjerp als rechter kenbaar was.

„Gij hebt wapens bij u?”

„Neen. Ik heb slechts mijn sabel?”

„Waarom draagt gij dien zoo zorgvuldig onder uw soutane verborgen?”

„Omdat het geen gebruik is, dien over het priestergewaad te dragen.”

„Mijnheer, spaar uw grappen! Bedenk dat uw hoofd op het spel staat!”

„Mijn hoofd?”

Beide, zoowel de rechter als de beschuldigde, keken elkaar verbaasd aan. Eindelijk vervolgde de eerste:

„Uw beroep?”

„Ik ben korist bij de groote opera en tevens hoornblazer bij de nationale garde, bovendien nog koorzanger in deze kerk. Ik wachtte het einde der redevoering van den pastoor af. Toen hij daar nog midden in was, kregen wij bevel een fanfare te blazen, en daar alles zoo gauw ging, had ik geen tijd genoeg om mij te verkleeden en was ik wel gedwongen deze soutane over mijn uniform aan te trekken.”

Na deze verklaring werd het verhoor terstond opgeheven.

De rechter verwijderde zich en het volk werd weer in de zijschepen der kerk binnengelaten.

Eerst na het eindigen van den dienst vernam de koning de grappige aanleiding der opschudding en nauwlijks kon hij zijn lachen bedwingen. Toen hij de kerk ilitging viel de rustverstoorder hem in 't oog en een genadig knikje stelde den ongelukkige voor den uitgestanen angst schadeloos. Den volgenden dag zond de koning hem, om geheel te bekomen, tweehonderd francs.

Deze, op zich zelve nietige oorzaak, had voor den armen zanger, die niemand anders was dan de later zoo beroemde tenor Chollet, de gewichtigste gevolgen. De koning verloor hem niet meer uit het oog en gaf hem bij iedere gelegenheid nieuwe bewijzen van zijn welwillendheid, die hij tot het einde van Lodewijks regeering bleef genieten.

VERSCHEIDENHEID.

De werkzaamheid der Zuid-Italiaansche vulkanen.

Op het initiatief van den nu overleden geleerde O. Silvestri is het onderzoek naar de werkzaamheid der Zuid-Italiaansche vuurspuwende bergen door een aantal heeren uit liefhebberij voortgezet. Die onderzoekingen golden den Etna, Vulcano, Stromboli en Li pari, maar de Vesuvius niet, waarop, zooals bekend is, een observatorium is gevestigd. De krater van de Vulcano heeft, na zeven jaren van rust, in 1873 weer gewerkt, daarop volgde een tijdruimte van négen jaren zonder dat hij spookte, tot hij op den 3^{den} Augustus 1889 wederom werkzaam werd, zonder evenwel tot een lava-uitbarsting te komen. De Etna heeft sedert zijne uitbarsting in 1886 zich vrij kalm gehouden; soms had er eene uitstrooming van gassen plaats en een enkele maal werden er bij zulk eene gelegenheid kleine steenen uitgeworpen. In Augustus 1888 hield die werkzaamheid geheel en t1 op. Opmerkelijk is het dat van 3 tot 6 Augustus, toen de Etna rustig was, de Vulcano juist werkte, terwijl de Etna van 6 tot 18 Augustus van zich deed spreken, toen de Vulcano zich voordeed als een gewone onschuldige berg. Op den 21sten had er wederom eene wisseling plaats en deze beurtelingsclie werkzaamheid der vuurspuwende bergen duurde tot het einde van 1889. Prof. Silvestri geloofde op grond daarvan te mogen aannemen, dat de beide bergen eene onderaardsche verbinding hebben. De Stromboli is sedert Homerus' tijd wel nooit echt rustig geweest, maar zijne werkzaamheid blijft steeds gering. Toen de Vulcano in Augustus 1880 hevig spookte hield de Stromboli zich vrij kalm, maar tegen het einde van October werden ook zijne uitbarstingen heviger en in 1889 stroomde de lava uit vier kegels. Op het eiland Lipari hebben zich in den jongsten tijd, naast de oude, twee nieuwe gasbronnen ontwikkeld, die koolzuur, kool-oxyde, waterstof en zwaveligzuur uitdampen. De bodem is daar twee en een halve vierkante kilometer in 't rond met lava bedekt en reeds op geringe diepte zeer heet.

Spoorweg-ongelukken.

In het jaar 1889 hebben ongeveer 374 millioen reizigers gebruik gemaakt van de Duitsche spoorwegen. Ongeveer 140,000 personentreinen hebben daartoe de Duitsche landen doorkruist. Er zijn daarbij 3051 ongelukken gebeurd, 410 ontsporingen en 301 botsingen, waarvan er niet minder dan 274 aan de stations plaats hadden. De overige ongelukken waren te wijten aan het breken van een wiel, het heet loopen van cun as, gebreken aan den weg enz. Hierbij zijn 599 personen gedood geworden, 2083 gewond, en onder die slachtoffers van den spoortrein waren 348 gedooede en 1742 gewonde spoorwegbeambten. Buiten eigen schuld kwamen van de gewone reizigers slechts 16 om, terwijl 118 verwond werden. Op ongeveer 23 millioen reizigers één doode — men moet erkennen dat er in den orden tijd monsters waren, die meer eischten.

CORRESPONDENTIE.

Aan de Redactie van „Eigen Haard.”

Hoewel ik genoegzaam overtuigd ben, dat men aan een zuiver letterkundig opstel niet te veel waarde moet hechten ten opzichte van zijn historischen inhoud, zoo wensch ik toch een opmerking te maken naar aanleiding van het feuilleton in het bijblad n° 36. Ik lees daar, dat in den tijd van Willem III door den grooten Silberman te Haarlem een orgel voor de kathedraal te Stoke gebouwd is, aan welk beweren ik meen geen geloof te mogen schenken. Dat dit orgel gebouwd zou zijn door één der leden van het geslacht Silberman, heb ik, daar het mij door omstandigheden niet gelukt is eene plaatsbeschrijving van Stokeupon-Trent in te zien, geen reden tegen te spreken: de groote Silberman (waarmede bedoeld zal zijn Gottfried Silberman, geb. 14 Januari 1683 in Erauenstein (Saksen), die in 1714 met het orgel te Freiburg, de oudere evenknie van het Haarlemsche orgel, zijn vermaardste werk geleverd heeft), kan het bezwaarlijk gebouwd hebben, daar Willem III reeds in 1702 overleden is; en hechten wij ons aan het tijdvak van de regeering van Willem III, dan moeten wij tot het besluit komen, dat een wellicht onbekende voorvader van Gottfried Silberman het orgel gebouwd heeft. Maar dat déze in Nederland en wel te Haarlem gewoond zou hebben, meen ik stellig te mogen ontkennen: ik heb althans in Haarlem geen andere orgelmakers ontmoet dan Meester Jan, overl. 1521, en Hendrik van Giessen, begr. 22 Mei 1740, welke beiden blijkbaar niet voor den maker van het bewuste orgel kunnen gehouden worden.

Gaarne zoude ik aan deze rectificatie eenige gegevens vastgeknoopt hebben betreffende deze orgelmakers; tot heden zijn zij mij slechts bij name bekend en ik kan geen orgel aan wij zen, dat met hen in eenig verband staat.

Met verschuldigde gevoelens van hoogachting verblijf ik

Haarlem, 15 Sept. 1891.

Uw dw. Dr.
J. W. EENSCHEDÉ.

¹ In de »Onze Hedendaagsche Schilders» bij Henri J. Stenberg.

² Jaarg. 1875, blz. 125.

³ Jaarg. 1883, blz. 111.

⁴ Jaarg. 1886, blz. 137.

⁵ Jaarg. 1877, blz. 261.

⁶ De *Tabernakel, Gods Heiligdom bij Israël*, door L. Schouten Hz te Utrecht, bij A. H. ten Bokkel Huinink.

⁷ Behalve het reeds aangehaalde: Beschrijving der verzamelingen van den heer L. Schouteu Hz. — door H. J. S. — Utrecht, Kemink en Zoon.

Eenige aanwijzingen tot kennis van de voornaamste deelen van 't model van den Tempelberg te Jeruzalem. Utrecht J: van Boekhoven.